

Gender v morfologii a neutralita generického maskulina v českém jazyce

Bakalářská práce

<i>Studijní program:</i>	B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
<i>Studijní obory:</i>	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
<i>Autor práce:</i>	Pavλίna Kapounová
<i>Vedoucí práce:</i>	Mgr. Barbora Štindlová, Ph.D. Katedra českého jazyka a literatury

Zadání bakalářské práce

Gender v morfologii a neutralita generického maskulina v českém jazyce

Jméno a příjmení: **Pavλίna Kapounová**
Osobní číslo: P19000268
Studijní program: B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Specializace: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce *Gender v morfologii a neutralita generického maskulina v českém jazyce* řeší problematiku genderové lingvistiky v morfologii českého jazyka.

Teoretická část definuje genderovou lingvistiku jako jazykovědnou disciplínu, rozděluje jazyky z hlediska pohlaví a řadí český jazyk mezi tzv. jazyky pohlavní. Explicitně se věnuje kategorii jmenného rodu v českém jazyce, popisuje symetrii pojmenování maskulin a feminin a proces jejich tvoření.

Praktická část se zaměřuje na neutralitu generického maskulina a symetrii pojmenování osob v českém jazyce. Pomocí dotazníkového šetření je zjišťován příznak rodu generického maskulina ve srovnání s genderově symetrickým pojmenováním osob. Výzkum pracuje s daty *Testu generického maskulina v českém jazyce* Jany Valdové z roku 2008 a srovnává výsledky obou testování.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština –řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN –pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
- EISNER, Pavel. *Chrám i tvrz: kniha o češtině*. Praha: XYZ, 2015. ISBN 978-80-7505-272-8.
- VALDROVÁ, Jana. *Ženský obsah v mužské formě některá úskalí generického maskulina*. In: *Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 105-107. ISBN 80-7044-240-9.
- VALDROVÁ, Jana. *Rod ženský v jazyce*. In: VODÁKOVÁ, Alena; VODÁKOVÁ, Olga. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 277–288. ISBN 80-86429-18-0.
- KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy –Nový encyklopedický slovník češtiny online* [online]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ MASKULINUM](https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ_MASKULINUM) (poslední přístup: 23. 3. 2021)
- ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Rod v jazyce a komunikaci: specifika češtiny*. In: *Slovo a slovesnost*. 2002, ročník 63, č. 4, s. 263-286, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- VALDROVÁ, Jana. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ *Testy generického maskulina v českém jazyce*. In: *Naše řeč*. 2008, ročník 91, č. 1, s. 26-38, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.

Vedoucí práce:

Mgr. Barbora Štindlová, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. listopadu 2020

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Kateřina Váňová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. listopadu 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

16. června 2022

Pavλίna Kapounová

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Barboře Štindlové, Ph.D. za inspiraci a pomoc při zpracovávání tématu. Dále bych chtěla poděkovat školám, na kterých probíhalo dotazníkové šetření, za spolupráci. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu.

Anotace

Bakalářská práce *Gender v morfologii a neutralita generického maskulina v českém jazyce* se zabývá znaky genderu v morfologii českého jazyka.

Teoretická část definuje genderovou lingvistiku jako jazykovědnou disciplínu, charakterizuje jazyky z hlediska pohlavní zatíženosti a řadí český jazyk mezi tzv. *jazyky pohlavní*. Explicitně se práce věnuje kategorii jmenného rodu v českém jazyce, popisuje symetrii pojmenování maskulin a feminin a proces jejich tvoření. Ve středu zájmu stojí tzv. *generické maskulinum* a jeho bezpříznakové užití.

Praktická část se zaměřuje na neutralitu generického maskulina. Pomocí dotazníkového šetření je zjišťován příznak rodu generického maskulina ve srovnání s genderově symetrickým pojmenováním osob. Výzkum pracuje s daty testu generického maskulina v českém jazyce Jany Valdové z roku 2008 a srovnává výsledné hodnoty obou testování. Výsledky námi replikovaného výzkumu podle Valdové jsou dále doplněny alternativním šetřením generického maskulina.

Klíčová slova

Gender, rodová příznakovost, generické maskulinum, nesexistické vyjadřování

Abstract

The bachelor work *Gender in morphology and neutrality of generic masculine in the Czech language* deals with signs of gender in the morphology of the Czech language

The theoretical part defines gender linguistics as a linguistic discipline, characterizes languages in terms of gender, and ranks the Czech language among the so-called *gender languages*. The work explicitly deals with the category of the noun genus in the Czech language, describes the symmetry of the names masculine and feminine and the process of their formation. The focus is on the so-called *generic masculinum* and its neutral use.

The practical part focuses on the neutrality of generic masculine. Using a questionnaire survey, the genus sign of the generic masculine is determined in comparison with the gender-symmetric naming of persons. The research works with the data of the generic masculine test in the Czech language by Jana Valdřová from 2008 and compares the results of both tests. The results of our replicated research are further supplemented by an alternative survey of generic masculine.

Keywords

Gender, gender sign, generic masculine, nonsexism language

Obsah

Úvod.....	11
Teoretická část.....	13
1 Genderová lingvistika	13
1.1 Česká genderová lingvistika.....	14
2 Pojmy gender, sexus, genus	17
2.1 Gender	17
2.2 Sexus.....	17
2.3 Genus	18
3 Pohlavní zatíženost českého jazyka	20
3.1 Soubor ženských deklinačních koncovek.....	20
3.2 Erotizace pravopisem	21
3.3 Přechylování	21
3.3.1 Přechylování příjmení v češtině	23
4 Generické maskulinum	25
5 Výzkum generického maskulina: Test vtipných příjmení Jany Valdové	27
5.1 Výsledky testu F1	30
5.2 Výsledky testu F2	31
5.3 Volba příjmení	31
5.4 Závěr výzkumu	32
6 Kritika výzkumu Valdové.....	33
Praktická část.....	36
7 Replikace výzkumu Valdové.....	36
7.1 Výsledky dotazníku F1	38
7.1.1 Skupina A.....	38
7.1.2 Skupina B	40
7.1.3 Skupina C	40
7.2 Výsledky dotazníku F2.....	43
7.2.1 Skupina A.....	43
7.2.2 Skupina B	46
7.2.3 Skupina C	49
7.3 Srovnání formulářů F1 a F2.....	52
7.4 Srovnání s výzkumem Jany Valdové	53
8 Alternativní výzkumná sonda k problematice generického maskulina	55

8.1	Výsledky šetření	56
8.2	Srovnání s výzkumem dle Valdové.....	57
Závěr.....		59
Bibliografie.....		61
Seznam příloh.....		63

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet ženských příjmení u dívek A v F1	38
Tabulka 2: Počet ženských příjmení u dívek A v F1	39
Tabulka 4: Počet ženských příjmení u chlapců A v F1	39
Tabulka 5: Počet ženských příjmení u chlapců A v F1	40
Tabulka 6: Počet ženských příjmení u Dívek C v F1	41
Tabulka 7: Počet ženských příjmení u dívek C v F1	42
Tabulka 8: Počet ženských příjmení u chlapců C v F1	42
Tabulka 9: Počet ženských příjmení u chlapců C v F1	43
Tabulka 10: Počet ženských příjmení u dívek A v F2	44
Tabulka 11: Počet ženských příjmení u dívek A v F2	45
Tabulka 12: Počet ženských příjmení u chlapců A v F2	45
Tabulka 13: Počet ženských příjmení u chlapců A v F2	46
Tabulka 14: Počet ženských příjmení u dívek B v F2	47
Tabulka 15: Počet ženských příjmení u dívek B v F2	48
Tabulka 16: Počet ženských příjmení u chlapců B v F2	48
Tabulka 17: Počet ženských příjmení u chlapců B v F2	49
Tabulka 18: Počet ženských příjmení u dívek C v F2	50
Tabulka 19: Počet ženských příjmení u dívek C v F2	51
Tabulka 20: Počet ženských příjmení u chlapců C v F2	51
Tabulka 21: Počet ženských příjmení u chlapců C v F2	52
Tabulka 22: Srovnání F1 a F2	52
Tabulka 23: Položka s nejvyšším počtem ženských jmen	53
Tabulka 24: Položka s nejnižším počtem ženských jmen	53
Tabulka 25: Srovnání F1 obou výzkumů	54
Tabulka 26: Srovnání F2 obou výzkumů	54
Tabulka 27: Dotazníky skupiny A	56
Tabulka 28: Dotazníky skupiny B	57
Tabulka 29: Všechny dotazníky	57

Úvod

Bakalářská práce s názvem *Gender v morfologii a neutralita generického maskulina v českém jazyce* se zabývá projevem genderu v češtině. Práce obecně definuje genderovou lingvistiku zabývající se konstrukty genderu ve veřejné komunikaci a problematizuje působení genderové lingvistiky konkrétně v českém jazykovém prostředí. Jsou vymezeny základní pojmy gender jakožto sociální pohlavní, sexus jako rod biologický a genus jako rod gramatický. Dále je český jazyk charakterizován z hlediska pohlavní zatíženosti. V porovnání s jinými světovými jazyky čeština disponuje soubory mužských a ženských deklinačních koncovek. Pohlaví se projevuje hned v několika tvarech, a to v přívlastku i v přísudku. Nesmíme opomenout ani způsob tvoření slov vlastní pro feminina, kterým je přechylování, tedy odvozování feminin od maskulin. Mužský a ženský rod se náležitě projevuje také v pravopisu.

Práce se zaměřuje na tzv. generické maskulinum, tedy takové maskulinum, které dokáže pojmenovat zároveň muže i ženy. Generická neboli neutrální, bezpříznaková funkce maskulina bývá zpochybňována v návaznosti na myšlenky feministického hnutí, které se snaží o zrovnoprávnění mužů a žen. Tyto snahy byly aplikovány v jazyce v podobě úsilí o nesexistické vyjadřování. Problematikou genderově korektního vyjadřování a fenoménem generického maskulina se v českém jazykovém prostředí nejvíce zabývá lingvistka Jana Valdrová. Ta je jednou z průkopnic redukce užívání generického maskulina. Navrhuje několik možností, jak ho nahradit, jako je užívání přechýlených tvarů slov, závorek, lomítek atd. Ve snaze o nesexistické vyjadřování není česká lingvistika za jedno. Existuje řada kritiků Valdrové, kteří její úsilí o reformu jazyka považují za násilné.

Valdrová je autorkou prvního výzkumu generického maskulina v českém jazykovém prostředí. V bakalářské práci je tento výzkum replikován. Jeho cílem je zjistit posun ve vnímání generického maskulina v porovnání s o 15 let staršími výsledky výzkumu Valdrové. Jedná se o asociační test, který zkoumá, v jakém podílu si respondenti spojí název osoby v generickém maskulinu s obrazem ženy a jak se podíl asociací změní při nahrazení generického maskulina (např. *lékař*) názvy osob v mužském i ženském tvaru (např. *lékař/lékařka*). Aby bylo zabráněno vědomému přiřazování obrazu muže a ženy k dané profesi, skutečný záměr testování žákům nebyl sdělen. Jejich úkolem bylo vymyslet co nejvtipnější česká příjmení pro 10 názvů osob. Cílovou skupinou byli respondenti ve věku 6 až 19 let.

Pro ověření a doplnění výsledků replikovaného výzkumu Valdrové byl proveden alternativní způsob testování. Jedná se o mentální test generického maskulina, který je založen

na přiřazování obrázků mužů a žen vykonávajících jednotlivé profese k jejich názvům v generickém maskulinu. Cílem tohoto šetření je stanovit podíl správně vyplněných dotazníků, tzn. podíl respondentů, kteří si uvědomují generickou funkci maskulina. Aby bylo možné výsledky obou výzkumů porovnat, názvy profesí odpovídají 5 názvům osob z výzkumu Valdové. Zachována byla také věková skupina respondentů.

Teoretická část

1 Genderová lingvistika

Genderová lingvistika je disciplína pohybující se na rozhraní sociologie a lingvistiky. Vznikla na bázi feministické lingvistiky, se kterou je často zaměňována. Feministická lingvistika je považována za aplikovanou subdisciplínu genderové lingvistiky. Označení genderová nebo feministická lingvistika pojmenovávají jazykovědné disciplíny zabývající se jazykem jako společenským konstruktem.¹ Od konce 60. let 20. století začaly pronikat podněty feministické sociologie do lingvistiky. To dalo vzniku genderové lingvistiky jako samostatné disciplíny. V 70. letech 20. století došlo k výraznému nárůstu žen – lingvistek. V rámci zkoumání jazyka se lingvistky začaly zajímat o otázky genderu v jazyce.²

Od 80. let 20. století se v Americe a západní Evropě zavádí pojem gender jako sociální pohlaví.³ Sociální pohlaví zrcadlí společenské normy a očekávání na základě biologického pohlaví. Genderová lingvistika pak zkoumá jazykové modely genderu ve veřejné komunikaci a jejich vliv na utváření genderové identity ve smyslu budování, vnucování nebo zpochybňování příslušnosti k určité sociální skupině. Genderová lingvistika tematizuje a zkoumá pohled na problematiku jazyka přes tzv. *genderové čočky*. Jedná se o genderové vidění jazyka, které odráží volbu jazykových prostředků a argumentačních strategií v komunikaci v závislosti na genderu.⁴

V rámci výzkumu genderu lze identifikovat 3 různé fáze, z nichž každá akcentovala jinou perspektivu. V první fázi probíhající v 70. letech 20. století odborníci pracovali s *teorií normy a odchylky*. Tato teorie se vymezuje vůči faktu, že ve veřejném diskurzu je jazykový projev mužů chápán jako norma, které se ženy musí přizpůsobit. Druhá teorie z 80. let 20. století je známá jako *teorie dvou kultur* neboli „*muži z Marsu a ženy z Venuše*“. Ženy a muži jsou chápány jako dvě odlišné kultury, jejichž specifika by měla být akceptována. V tomto období se začíná formovat genderová lingvistika, jejímž předmětem je výzkum genderu, a diferencuje se od feministické lingvistiky zaměřující se na nesexistické vyjadřování. Třetí fáze výzkumu,

---

¹ VALDROVÁ, Jana. *Vývoj genderové lingvistiky* [online]. 2010 [cit. 2021-10-15].

² VALDROVÁ, Jana. pozn. 1.

³ VALDROVÁ, Jana. *Genderová lingvistika* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [cit. 2021-10-15].

⁴ VALDROVÁ, Jana, pozn. 3.

jež pracuje s teorií *doing gender*, probíhá od 90. let 20. století až dodnes. Soustředí se na projevy genderu v komunikaci. Předmětem výzkumu je analýza mluvního stylu v závislosti na pohlaví mluvčího.⁵

Předmětem genderové lingvistiky je analýza obrazu muže a ženy ve veřejném prostoru (trh práce, politika, náboženství aj.) ve vztahu k jazyku a jazykovému zobrazení tradičního členění profesí a pozic. V tomto kontextu se objevují témata jako feminizace a maskulinizace oborů, skleněný strop pro ženy ve funkcích, skleněný výtah pro muže, odraz sociálních nerovností v jazyce apod.⁶

1.1 Česká genderová lingvistika

Zájem o gender se v lingvistice začal objevovat až od tzv. *druhé vlny feministického hnutí*, tedy v 60. a 70. letech 20. století. V 90. letech 20. století se feministické postoje projevíly v české sociologii studiem rodu, tzv. *gender studies*, a následně se odrazily i ve zkoumání jazyka. V české lingvistice se otázkami genderu zabývají především J. Valdřová, S. Čmejková, J. Hoffmannová, tématu se dotkl např. i F. Daneš.

Česká lingvistika nahlíží na genderovou lingvistiku a gender v jazyce odmítavě. Autorkami prvních textů reagujících na zahraniční feministickou lingvistiku jsou Světlá Čmejková (1995) a Jana Hoffmannová (1995). Obě zaujmají negativní postoj k užívání genderově korektního jazyka v českém jazykovém prostředí a zpochybňují význam feministické lingvistiky.

Čmejková ve svém článku *Žena v jazyce* z roku 1995 kritizuje feministickou lingvistiku následovně. Vytýká jí rozdělení jazyka na základě pohlaví mluvčího. Biologický rod podle ní není jediným faktorem mluveného projevu. Významnou roli hrají také sociální postavení, profese, charakter komunikační situace, vztahy mezi komunikujícími osobami aj. Další úskalí Čmejková spatřuje ve vzniku samotné disciplíny. Vznik ženské lingvistiky na základě kritiky může vést k její nadřazenosti a privilegovanosti. Takovým případem je radikální feminismus, který v návaznosti na myšlenku, že jazyk odráží skutečnost, vyzdvihuje ženské uchopení reality jako objektivnější a nezaujatější než mužské. Pravdivého poznání jsou ženy schopny dosáhnout díky myšlení orientovanému na druhého, na jeho potřeby, zájmy a schopnosti intuice. Otázkou je, zda je ženské poznání ovlivněno příslušností rodovou nebo

---

⁵ VALDŘOVÁ, Jana, pozn. 3.

⁶ VALDŘOVÁ, Jana, pozn. 3.

sociální. Zároveň Čmejková připomíná, že genderová lingvistika usiluje o revizi patriarchálního modelu v jazyce, tedy o zviditelnění ženy v jazyce. Podle Čmejkové je v českém jazykovém prostředí žena vidět velmi jasně. Žena disponuje souborem vlastních ženských koncovek a přechylováním. O slovanských jazycích lze obecně říci, že díky jasně vyznačené kategorii gramatického rodu, by neměly revizi jazyka podléhat.⁷

Hoffmannová píše o feministické lingvistice v textu z roku 1995 s názvem *Feministická lingvistika* takto: „*Pokud je tato „lingvistika“ hodna svého jména (přináší zajímavé poznatky gramatické, stylistické aj.), zaslouží si jistě naši pozornost; pokud však vyniká hlavně svým feministickým zaměřením, není nám jí nikterak třeba.*“⁸ Hoffmannová reaguje na dění v zahraničí a na vzoru angličtiny kritizuje odvrácení se od původního záměru – boje za rovnost mužů a žen v jazyce. Jako příklad uvádí pojmenování osob. Při pojmenování osob není v angličtině přístupné užívat slovo *man* (např. *chairman*) pro označení muže, ani slovo *woman* (např. *chairwoman*) pro označení ženy. Obě varianty lze nahradit neutrálním označením pro muže i ženy *chair* nebo *chairperson*.⁹

Valdrová se vyjadřuje k návrhu genderově korektního jazyka velmi kladně a věnuje mu řadu článků. V roce 1998 Valdrová obhájila první disertační práci týkající se české genderové lingvistiky, ve které srovnává gender v německém a českém jazyce. V následujícím roce byla uzákoněna platnost genderově korektního jazyka – zákon č. 167/1999 Sb. Valdrová ve svých textech shrnuje vývoj genderové lingvistiky a blíže se zabývá používáním generického maskulina. Generické maskulinum je definováno jako „*název osoby v mužském rodě, který je neutrální z hlediska rodu biologického, neboť biologický rod mluvčí nezná, nebo je v daném kontextu považován za méně důležitý než jiné sociální charakteristiky*“.¹⁰ Valdrová píše o nadužívání generického maskulina, které evokuje primárně obraz muže a vede k upozadění žen ve veřejném prostoru. Prosazuje genderově spravedlivý jazyk a s ním spojenou rovnost pojmenování mužů a žen v jazyce. Je průkopnicí užívání mužských i ženských variant substantiv v jazyce.

---

⁷ ČMEJKOVÁ, Světa. *Žena v jazyce* [online]. 1995. In: Slovo a slovesnost. 1995, 91 (1). s. 43–55 [cit. 2021-10-15].

⁸ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Feministická lingvistika* [online]. 1995. In: Naše řeč. 1995, 78 (2). s. 80–91 [cit. 2021-10-15].

⁹ HOFFMANNOVÁ, Jana, pozn. 8.

¹⁰ VALDROVÁ, Jana. *Generické maskulinum* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2021-10-15].

Na texty Valdové kriticky reaguje Daneš v 1997 článkem *Ještě jednou „feministická lingvistika“*. Za problematcké považuje samotné užití adjektiva *genderové*. Podle něj se jedná o zbytečný neologismus, který s sebou nese problémy s výslovností. Pojem gender lze nahradit českým ekvivalentem rod. Dále se Daneš vyjadřuje k tvarům typu *studující* místo *student/studentka*, jichž užívání Valdová prosazuje kvůli rodové neutralitě. Daneš upozorňuje na omezenost tvorby těchto forem. Jako příklad uvádí dvojici *dělník/*dělající*.¹¹ Zároveň popírá rodovou neutralitu těchto tvarů. Při skloňování (mask.: *vyučující, vyučujícího, vyučujícímu*; fem.: *vyučující, vyučující, vyučující*) nebo v gramatickém rodu přívlastků (*mladý vyučující, mladá vyučující*) se vyjadřují ke kategorii rodu. Jako problematcké hodnotí používání lomítek nebo závorek pro dosažení genderově korektního jazyka, protože značně znesnadňují porozumění textu. Dále se Daneš vyjadřuje k bezpříznakovosti maskulina, která je podle Valdové velmi vágní, a uvádí příkladové věty, které jednoznačně pojmenovávají muže i ženy: „*Na stadion přišlo 25 tisíc diváků*“ nebo „*Ke konkurzu se přihlásilo 20 uchazečů*.“ Nahrazení generického maskulina *uchazečů* by vedlo ke změně významu věty a okruh uchazečů by se zúžil pouze na ženy. Důsledné užívání přechýlených tvarů při pojmenovávání žen není podle Daneše vždy možné. Valdové snahu o reformu jazyka označuje za násilnou a přirovnává ji k buřičství.¹²

---

¹¹ DANEŠ, František. *Ještě jednou „feministická lingvistika“* [online]. 1997. In: *Naše řeč*. 1997, 80 (5). s. 256–259 [cit. 2021-10-15].

¹² DANEŠ, František, pozn. 11.

2 Pojmy gender, sexus, genus

Pro genderovou lingvistiku jsou zásadní 3 pojmy, které nelze zaměňovat: *gender* jakožto sociální pohlaví, *sexus* jako přirozený, biologický rod a *genus* jako rod jmenný, gramatický. Sexus a genus se mohou v některých případech překrývat: *učitel* – přirozený rod mužský, jmenný rod mužský; ale ve většině případů nikoliv: *strom* – přirozený rod se neprojevuje, jmenný rod mužský.

2.1 Gender

Jak již bylo výše zmíněno, pojem gender znamená sociální pohlaví, které není dáno narozením jako pohlaví biologické, ale je podmíněno socializací, tedy společenskými normami.¹³ Společnost se prostřednictvím socializace učí společenským vzorcům chování a přijímá roli muže, ženy podle aktuálních dobových požadavků. Společenské normy vycházejí z tzv. *pohlavně-genderového systému*, který se promítá ve společenských institucích jako jsou vzdělávací systém, politický systém, hospodářství aj. Tyto normy se proměňují na základě společenských kultur a historické doby.

Gender je asymetrický jazykový model. Maskulinitě je obecně připisován vyšší sociální status než feminitě (racionalita – emocionalita, placená práce mimo dům – péče ženy o domácnost, o děti), což se projevuje v každodenní interakci, ale také na trhu práce. Toto rozvržení sociálních rolí odpovídá patriarchátu, tedy společnosti, ve které jsou muž a mužská činnost nadřazeny ženskému postavení a ženské činnosti.¹⁴

2.2 Sexus

Sexus neboli přirozený, biologický rod je dán narozením. Existují jen 2 přirozené rody: ženský a mužský. Lze ho určit pouze u živých tvorů. Za živé organismy nejsou považována jména rostlin, ale pouze jména lidí a živočichů.

Přirozený rod v češtině lze vyjádřit několika způsoby. První možností je lexikální vyjádření prostřednictvím heterogenních dvojic slov, která od sebe nejsou odvozena, např. *muž* – *žena*, *otec* – *matka* aj. Druhou možností je proces přechylování, např. *dělník* – *dělnice*, *učitel*

---

¹³ VALDROVÁ, Jana. *GENDER* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2021-12-05].

¹⁴ VALDROVÁ, Jana. *Genderová lingvistika* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2021-12-05].

– *učitelka* aj. Třetím způsobem je mluvnické vyjádření u názvů některých povolání, která jsou typická pouze pro jedno pohlaví (např. *letuška*), u jmen hodnotících (např. *lenoch*), u jmen složených (např. *kazisvět*).

Přirozený rod se morfologicky projevuje pouze u maskulin v podobě životnosti. Životná jména jsou zakončena v akuzativu singuláru koncovkou – vidím *pán-a*, *muž-e*. Neživotná jména v akuzativu singuláru disponují nulovou koncovkou – vidím *hrad-0*, *vidím stroj-0*. Vyskytují se však některé výjimky. Některá neživotná maskulina užívají v akuzativu singuláru životné koncovky – houby, nápoje (*dám si klouzky /klouzci*, *rum/ruma*) aj. Některá maskulina mohou být deklinována jako životná i neživotná – *mikrobi/mikroby*, *sněhuláci/sněhuláky*, *draci/draky*. Vyskytují se i taková jména, která gramaticky řadíme k neživotným, ale přísudkové sloveso odpovídá tvaru životnému – *rodiče/koně/lidičky byli*.¹⁵

2.3 Genus

Genus neboli jmenný rod je jednou z gramatických kategorií substantiv a závisí na významové a formální složce slovního tvaru.

Významová složka souvisí s přirozeným rodem. Existují jen 2 rody přirozené, ale 3 rody jmenné – mužský (maskulinum), ženský (femininum) a střední (neutrum). Rod střední označuje nedospělé jedince. Přirozený rod determinuje rod gramatický. U neživých jevů, věcí a rostlin rozhoduje o jmenném rodu forma, tedy paradigma. Zjednodušeně lze říci, že jména s nulovou koncovkou v nominativu singuláru jsou rodu mužského, s koncovkou *-a* rodu ženského a koncovky *-o*, *-í* značí rod střední.¹⁶ Maskulinum může vystupovat jako rodově příznakové, v tomto případě označuje maskulinitu. Může však zaujímat také rodově neutrální pozici a označovat jak muže, tak ženy. Tento fenomén nazýváme generické maskulinum.¹⁷ U feminin je znatelný příznak feminity už jen z toho důvodu, že v oblasti živých bytostí jsou feminina často odvozena od maskulin.

---

¹⁵ OSOLSOBĚ, Klára. *ROD* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [cit. 2021-12-05]

¹⁶ OSOLSOBĚ, Klára, pozn. 15.

¹⁷ VALDROVÁ, Jana, pozn. 10.

Genus lze popsat 2 základními rysy: rysem paradigmatickým – s kategoriemi čísla a pádu vytváří soubor deklinačních typů substantiv; rysem syntagmatickým – formálně gramatická shoda substantiva a jeho atributu, apozice a jmenných tvarů v predikátu.

Kategorie jmenného rodu s sebou nese řadu úskalí. Existují jména mající jiný genus v singuláru a v plurálu. Příkladem může být jméno *dítě*, které je v singuláru rodu středního a v plurálu rodu ženského. Některá jména v rodě kolísají. U takových jmen jsou možné v nominativu singuláru dva rody bez změny významu a formy. Například slovo *esej* kolísá mezi maskulinem a femininem. Pro některá slova jsou možné 2 rody, ale liší se u nich i forma v nominativu singuláru. Takovým slovům říkáme rodová dubleta a příkladem mohou být slova: *brambor – brambora, kedluben – kedlubna, okurek – okurka*. Dále rozlišujeme slova vespolná – slova označující jména, která náleží formálně k jednomu gramatickému rodu, ale sémanticky pojmenovávají oba přirozené rody. Z maskulin jsou to slova *člověk, jedinec, rodič*; z feminin *osoba, existence, figura*; z neuter *dítě, batole, vnouče* aj. Další zvláštností kategorie jmenného rodu je rodová homonymie, která označuje dvojici lexémů s různým gramatickým rodem i významem, např. *Miša, choť* nebo substantivizovaná adjektiva – *dospívající* aj.¹⁸

---

¹⁸ OSOLSOBĚ, Klára, pozn. 15.

3 Pohlavní zatíženost českého jazyka

Již od pradávna je v evropských jazycích znatelná nadvláda mužů.¹⁹ Naznačuje tomu i samotné latinské označení člověka *homo*, které znamená v překladu mimo jiné i muž. Pro porovnání s jinými jazyky, v německém jazyce se překládá slovo člověk jako *man* a muž *der Mann*, v angličtině je dokonce slovo žena odvozeno od slova muž: *man – woman*. Český jazyk je v tomto ohledu neutrálnější. Označení člověk, muž, žena nevykazují znaky podobnosti či odvozenosti.

Jednotlivé jazyky reagují na kategorii přirozeného rodu bytostí odlišně. Z tohoto hlediska dělí Eisner jazyky do 3 kategorií: jazyky *bezpohlavní* – mezi ně patří například angličtina; jazyky *s malou dávkou pohlavnosti* – jako například němčina nebo románské jazyky; jazyky *důsledně pohlavní* – mezi ně řadíme slovanské jazyky, ve kterých se přirozený rod výrazně odráží, proto se označují také jako jazyky erotické.²⁰

Rozdíly v pohlavní zatíženosti jednotlivých jazyků lze demonstrovat na příkladech:

Anglický jazyk s deklinačními koncovkami nepracuje. Koncovky se nevyskytují a) u adjektiv v přívlastku, př.: *hezký muž = a nice man, hezká žena = a nice woman*; b) u adjektiv v přísudku, př.: *on je hezký = he is nice, ona je hezká = she is nice*; c) u přičestí činného, př.: *on šel = he walked, ona šla = she walked*; d) ani u přičestí trpného, př.: *on je unaven = he is tired, ona je unavena = she is tired*.

Německý jazyk využívá deklinační koncovky pouze u adjektiv ve funkci přívlastku, př.: *hezký muž = ein schöner Mann, hezká žena = eine schöne Frau*. Deklanační koncovky se neliší a) u adjektiv v přísudku, př. *on je hezký = er ist schön, ona je hezká = sie ist schön*; b) u přičestí činného, př.: *on se smál = er hat gelacht, ona se smála = sie hat gelacht*; c) u přičestí trpného, př.: *on je překvapen = er ist verwundet, ona je překvapena = sie ist verwundet*.

3.1 Soubor ženských deklinačních koncovek

Český jazyk pracuje s deklinačními koncovkami v přívlastku i v přísudku, a) u adjektiv v přívlastku, př.: *hezký muž, hezká žena*; b) u adjektiv v přísudku: *on je hezký, ona je hezká*; c) u přičestí činného: *on zpíval, ona zpívala*; d) u přičestí trpného: *on je unaven, ona je unavena*. Sloveso tvoří jádro věty, proto je koncovka českého přičestí činného rozhodujícím znakem

¹⁹ EISNER, Pavel. *Chrást i tvrz*. Praha: Lidové noviny, 1992. s. 366.

²⁰ EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 454.

pohlavní zatíženosti jazyka. Deklinační koncovky stejně jako v češtině nalezneme také v němčině, jejich charakter se ale liší. České deklinační koncovky u adjektiv se vyznačují výraznějším rysem pohlavnosti.²¹

Koncovka *-a* je typická pro ženský rod. V minulosti sloužila k pojmenování mužských bytostí od kmenů na *-a*, př.: *hrdina, česká hrdina*. Také některá slova cizího původu označující muže používají koncovku *-a*, př.: *specialista, poetista*. Obecně je jen málo jmen mužského rodu s neutrálním obsahem zakončeno koncovkou *-a*.²² Použití ženské koncovky *-a* při označení muže vede k pejorativnímu nebo humoristickému zabarvení slova, př.: *nezbed-a, loud-a, moul-a*. Stejnou funkci plní označení mužů pomocí feminin, př.: *baba, bačkora, bambula*. Naopak pojmenování žen mužským rodem působí lichotivě, př.: říci *Anně – Anoušku, Márince – Maroušku*. Užití neutra může vyjadřovat zlehčení, neúctu, př.: *chlapisko, neumí to ani mluvit*; nebo může působit naopak lichotivě, př.: *děťátko, robátko*.²³

3.2 Erotizace pravopisem

Rysy pohlavní zatíženosti jazyka se promítají také do českého pravopisu. Příkladem je *-i* jako plurálová koncovka pro maskulinum a *-y* jako plurálová koncovka pro femininum a všechny neživé věci. Ve větě „*Muž a žena se hádali*.“ má rozhodující funkci maskulinum. Pro český pravopis platí, pokud je součástí několikanásobného podmětu alespoň jedno slovo rodu mužského životného, je přičestí minulé zakončeno koncovkou *-i*. Eisner uvádí větu: „*Její Veličenstvo královna anglická a císařovna indická a řidič Pepa Žandourek vypadli z vozu při autonehodě*.“²⁴ Pro koncovku přičestí minulého není rozhodující sociální postavení, ale přítomnost maskulina animata, proto lze mluvit o mužské nadvládě v českém pravopise.²⁵

3.3 Přechylování

Pro pojmenování žen čeština často využívá prostředky přechylování. Přechylování neboli moce je slovtvorný proces popisující vztah mezi životnými jmény s rozdílným přirozeným rodem a shodným kořenem slova, př.: *učitel – učitelka, učitel* se vyznačuje přirozeným rodem mužským, *učitelka* přirozeným rodem ženským a obě slova sdílejí kořen

---

²¹ EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 454.

²² EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 441.

²³ EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 441–451.

²⁴ EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 459.

²⁵ EISNER, Pavel, pozn. 19. s. 458–459.

uč.²⁶ Přechylování popisuje asymetrický vztah mezi maskulinem a femininem, z nichž je vždy jedno jméno základní a druhé od něj odvozené. Zásadní je změna přirozeného a gramatického rodu. Výsledkem přechylování jsou rodové dvojice.²⁷

Rodové dvojice lze rozlišovat na slovotvorné a neslovotvorné.²⁸ Ve slovotvorné dvojici je obvykle femininum odvozeno pomocí přechylovacího formantu od maskulina. Neslovotvorné dvojice mohou být lexikální (*syn – dcera, muž – žena*, maskulinum a femininum jsou vyjádřeny odlišným lexémem) a souslovné (*rozhodčí – sdružené pojmenování pro muže rozhodčího i ženu rozhodčí*). Neslovotvorné dvojice nevnikají procesem přechylování.

Přechylování lze rozlišit na dva typy. V prvním typu si přechýlené jméno ponechává celý slovotvorný základ neodvozeného maskulina (*přítel – přítel-kyn(ě)*), nebo odvozeného maskulina (*lékař – lékař-k(a)*). V druhém typu je součástí přechýleného jména pouze neúplný slovotvorný základ maskulina (*světec – svět-ic(e)*).

Základním jménem pro jméno přechýlené může být maskulinum i femininum, př.: maskulinum *otrok* jako jméno základní, femininum *otrok-yně* jako jméno odvozené pomocí přípony *-yně*; femininum *žába* jako slovo základní, maskulinum *žab-ák* jako jméno odvozené pomocí přípony *-ák*.²⁹ Obecně platí, že přechýlená maskulina pojmenovávají především zvířata, př.: *hous-er, koz-el, žab-ák*; a přechýlená feminina pojmenovávají zvířata i osoby, př.: *slon-ice; otrok-yně, partner-ka*.

V češtině se uplatňuje několik základních přechylovacích přípon neboli formantů: *-k(a)* (*učitelka*), *-(n)ic(e)* (*lékarnice*), *-(k)yn(ě)* (*předsedkyně*), *-n(a)* (*princezna*), *-and(a)* (*vojanda*), *-ov(á)* (*mistrová*, typické u ženských příjmení: *Nováková*).

Přípona *-ka* je podle *Mluvnice češtiny I* (1986) nejčastěji užívanou příponou. Slouží k přechylování mužských jmen domácích, zdomácnělých i cizích. Jako jediná z přechylovacích přípon obvykle tvoří feminina k maskulinům cizího původu. Připojuje se k maskulinům s příponou *-tel*, (*učitel – učitelka*), *-č* (*prodavač – prodavačka*), *-ák* (*zpěvák – zpěvačka*), *-ař /-*

---

²⁶ ZÍTKOVÁ, Markéta. *Přechylování* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtin*. [cit. 2022-02-10]

²⁷ ZÍTKOVÁ, Markéta, pozn. 26.

²⁸ HRUŠKOVÁ, Zdeňka. *Jména přechýlená*. In: DOKULIK, Miloš a kol. *Tvoření slov v češtině 2: Odvozování podstatných jmen*. Academia, 1967. s. 536.

²⁹ ZÍTKOVÁ, Markéta, pozn. 26.

ár (*lékař – lékařka, čtenář – čtenářka*), -íř (*maliř – maliřka*), -an (*Pražan – Pražanka*), -ista (*turista – turistka*), -ent (*absolvent – absolventka*), -ik (*historik – historička*), -ec (*snoubenec – snoubenka*) a ke sloům cizího původu končících na souhlásku (*doktor – doktorka, chirurg – chirurgka*).

Přípona *-(n)ice* je podle frekvence užití druhou nejproduktivnější. Využívá se k přechylování maskulin domácích, ojediněle cizího původu. Přípona *-(n)ice* je velmi produktivní u názvů zvířat (*tygr – tygřice, holub – holubice*). Slouží také při derivaci názvů osob ženského rodu od maskulin (*světec – svěťice, pracovník – pracovnice, milovník – milovnice*).

Přípona *-(k)yně* je v porovnání s přechozími příponami užívána méně. Často vedle jmen s touto příponou stojí dubletní tvary s příponami *-ka* a *-ice* (*žák – žákyně/žačka, chirurg – chirurgině/chirurgka*).

Další přechylovací přípony *-na* (s variantami *-ovna, -ezna, -ina*) a *-anda* se využívají zřídka. Přípona *-ová* se téměř výhradně uplatňuje při odvozování ženských příjmení (*Novák – Nováková*).

Některá slova se v češtině vyskytují pouze v jednom rodě, př.: maskulina *neřád, blázen, zločinec, ochlasta, vousáč*; *feminina plavovláska, hysterka*. Důvodem je sepětí fyziologických nebo charakterových vlastností s daným pohlavím.

3.3.1 Přechylování příjmení v češtině

Užívání maskulin a přechýlených feminin při pojmenování osob je dynamické v čase a podléhá potřebám společnosti. Některá maskulina se postupně začínají objevovat v přechýleném tvaru, jiná své přechýlené podoby neuplatňují.

Přechylování má 2 důležité funkce: umožňuje rozlišit pohlaví v jazyce podle koncovky příjmení, protože cizí příjmení v nepřechýlené podobě automaticky evokují mužské pohlaví, a dále umožňuje skloňování, které je pro češtinu jako pro flektivní jazyk zásadní.³⁰ Nepřechýlená příjmení činí v češtině problémy se skloňováním a mohou způsobit nedorozumění. Nejen že nemusí být zřejmé, o jaké pohlaví se jedná, ale může také dojít k záměně podmětu a předmětu ve větě. Například ve větě *Susan Sontag navštívila Shirley*

---

³⁰ KNAPPOVÁ, Miloslava. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort, 2002. s. 37, 42.

Temple není jasné, kdo koho navštívil.³¹ Nepřechýlená příjmení lze skloňovat podle mužských paradigmat, která jsou ale v nesouladu s označením ženského pohlaví, proto zůstávají neskloňná.

Některá příjmení se v češtině tradičně nepřechylují. Jedná se o příjmení známých osobností *Edith Piaf* nebo *Marilyn Monroe*. Neskloňné jsou také některé typy českých příjmení jako jsou jména v genitivu plurálu typu *Janů*. Příslušný pád se v těchto případech vyjadřuje rodným jménem nebo obecným podstatným jménem: *zavolal Petře Janů/zpěvačce Janů*.³²

Přechylování ženských příjmení je v České republice uzákoněno. Podle *zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení*³³ musí odpovídat příjmení zapsané v matriční knize pravidlům české mluvnice. Většina ženských příjmení musí obsahovat přechylovací příponu *-á* nebo *-ová*. Zákon také stanovuje podmínky pro užívání nepřechýlených příjmení. Žena, která chce užívat nepřechýlené příjmení musí být cizinkou, občankou ČR s trvalým pobytem v cizině, občankou ČR s manželem cizincem nebo občankou ČR, ale jiné než české národnosti.

---

³¹ Internetová jazyková příručka [online]. *Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008–2022 [cit. 2022-03-10].

³² Internetová jazyková příručka, pozn. 31.

³³ Zákon 301/2000 Sb. *Zákon ze dne 2. srpna 2000 o matrikách, jménu a příjmení*. Portál veřejné správy České republiky [online] [cit. 2022-03-10].

4 Generické maskulinum

Generickému maskulinu věnuje česká genderová lingvistika velkou pozornost. Z pohledu některých lingvistů je užívání (přesněji řečeno nadužívání) generického maskulina jedním z důvodů upozadění žen v jazyce. Redukce jeho užívání by mohla představovat jednu z možností, jak dosáhnout genderově korektního jazyka.

Generické maskulinum je takové označení osoby v mužském rodě, které zaujímá neutrální postavení ke kategorii biologického rodu. Biologický rod není známý nebo není s ohledem na další sociální charakteristiky důležitý.³⁴ Generické maskulinum je funkčně neutrální a zobecňující. Užívá se při zařazení muže, ženy nebo skupiny do určité profesní nebo statusové skupiny: „*Hledáme kandidáta na prezidenta.*“, „*Kdo se stane sportovcem roku?*“³⁵

Substantivum v mužském rodu je schopné označit osoby obojího pohlaví (např. *Všichni studenti úspěšně dokončili 1. ročník.*), kdežto substantivum v ženském rodu pouze osoby ženského pohlaví (např. *Všechny studentky úspěšně dokončily 1. ročník.*). Femininum označující osoby je vždy příznakové. Nasvědčuje tomu formální podoba slova. Přechylovací formanty jsou nositeli příznaku ženského rodu. Substantivum v maskulinu žádný příznakový formální znak nenesé (*student-0 X student-ka*).³⁶ Bezpříznakovost maskulina závisí na několika faktorech, kterými je kontext jeho užití a tvar singuláru nebo plurálu.

Kategorie jmenného čísla s sebou nese rozdíly ve vnímání generického maskulina. Singulárový tvar generického maskulina pojmenovává jedince, jehož biologický rod je vyjádřen koncovkou odkazující na obraz muže. Singulárový tvar může stejně jako plurálový tvar pojmenovávat více osob. (*Lékař je vzdělaný člověk. – Lékaři jsou vzdělaní lidé.*). Pro zřetelné vyjádření bezpříznakového užití maskulina je nutný kontext.

Zásah do užívání generického maskulina v češtině by mohl činit problémy, a to především v plurálovém tvaru. V případě, že by chtěl mluvčí nahradit singulár generického maskulina příznakovým tvarem, lze jednoduše užít přechýlenou podobu maskulina (*Byl jsem u lékaře/lékařky.*). Nahrazení generického maskulina v plurálu by vedlo k vzniku několikanásobných větných členů (*Lékaři jsou vzdělaní lidé. – Lékaři/lékařky jsou vzdělaní lidé.*), omezení formulací, které generické maskulinum nabízí, a k odosobnění jazyka v případě

---

³⁴ VALDROVÁ, Jana, pozn. 10.

³⁵ VALDROVÁ, Jana. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ *Testy generického maskulina v českém jazyce* [online]. In: Naše řeč. 2008, 91(1), s. 26–38 [cit. 2022-03-25].

³⁶ ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 1. vyd. Olomouc, 1998. s. 106–107.

nahrazení slov vyjadřujících se k biologickému rodu slovy neutrálními (např: *zaměstnanec – pracovní síla*).

Generické maskulinum čelí kritice genderové lingvistiky. Genderová lingvistika rozporuje jeho neutralitu a bezpříznakovost. Generické maskulinum je z jejího pohledu primárně spojováno s představou muže. Ženy jsou oproti mužům v jazyce upozaděny. Jejich upozadění a nahrazení maskulinem v jazyce odráží hierarchii mužů a žen ve společnosti a podporuje stále přetrvávající představu muže spojeného s veřejným prostorem a představu ženy spojené s domácností. Výhodou generického maskulina je bezesporu jeho jazyková úspornost. Ta se podle genderové lingvistiky objevuje na úkor nepřesného pojmenování žen.

5 Výzkum generického maskulina: Test vtipných příjmení Jany Valdrové

Práce Valdrové se zaměřuje na generické maskulinum jako na jeden ze způsobů vyjádření genderových nerovností. Podle Valdrové je označení žen generickým maskulinem pro ženy diskriminující, protože podporuje tradiční představy o genderových identitách a hierarchii společenské dělby práce. Hlavními důvody užívání generického maskulina jsou jeho rodová bezpříznakovost, tedy schopnost zastoupit muže i ženu, a jazyková ekonomie v případě pojmenování mužů i žen pomocí jednoho výrazu.

Valdrová odkazuje na tři roviny problému užívání generického maskulina:

1. sociálně psychologická rovina: míra sebeidentifikace ženského pohlaví s generickým maskulinem;
2. psycholingvistická rovina: generické maskulinum evokuje obraz muže;
3. sémantická rovina: jednoznačnost generického maskulina v kontextu.³⁷

Valdrové výzkum generického maskulina je prvním takovým v českém jazykovém prostředí. Jazykové příručky nahlíží na zástupnou funkci generického maskulina pouze deskriptivně, nikoliv kriticky. Ve svém výzkumu Valdrová bere v potaz pouze taková generická maskulina, která utvářejí sociální status (člověk X podnikatel), a zkoumá jejich funkčnost při pojmenovávání žen. Výzkum byl uskutečněn roku 2006 díky grantu katedry genderových studií Fakulty humanitních studií UK v Praze.

Valdrová ověřovala validitu následujících výroků:

1. „*Generické maskulinum označuje ženy a muže nerovnoměrně také v češtině, podobně jako v němčině, popř. angličtině, kde se týká především osobních zájmen. Navozuje převážně obraz muže, a to se všemi sociálněpolitickými důsledky.*“
2. „*S rostoucím věkem se u testovaných osob proměňuje míra asociací obrazu muže/ženy s generickým maskulinem v neprospěch označovaných žen.*“

---

³⁷ DITTMANN, Jürgen. *Personenbezeichnungen und opake Geschlechtsreferenz*. In: Cheauré, E. & O. Gutjahr ad. (eds.), *Geschlechterkonstruktionen in Sprache, Literatur und Gesellschaft*. Gedenkschrift für Gisela Schoenthal, 2002. s. 63–91.

3. „*Jedním ze způsobů, jak dosáhnout jazykového zviditelnění žen, je současné uvádění ženských a mužských názvů osob.*“³⁸

Pro své účely vybrala Valdřová asociační metodu. Data byla sbírána pomocí dotazníkového šetření. Úkol zněl následovně: „*Dejte vtípná příjmení filmovým postavám nového českého filmu*“. Dotazník měl 2 verze. Formulář F1 obsahoval názvy osob pouze v generickém maskulinu. Vyplnilo ho 425 respondentů. Formulář F2 se skládal z týchž názvů osob uvedených v mužském i ženském tvaru. Vyplnilo ho 147 respondentů. Oba formuláře obsahovaly 10 položek. Byli zvoleny následující názvy osob.

- a) Vědec, odborník na počítače: Jedná se o názvy osob společností chápané jako ryze mužská povolání. Tato představa podle Valdřové souvisí se skutečným zastoupením mužů a žen v nich. Proto lze očekávat asociace s obrazem muže u převážné většiny respondentů.
- b) Učitel, prodavač: Tyto profese jsou dle autorky silně feminizované, proto lze předvídat převážný podíl obrazu ženy.
- c) Lékař a kuchař: U těchto profesí podle Valdřové nelze předvídat asociace s obrazem určitého pohlaví.
- d) Pracovník ZOO: Toto povolání by mělo být společností vnímáno jako genderově bezpříznakové. Valdřová předpokládá stejné zastoupení mužů a žen.
- e) Divák České televize, žák: Tyto názvy osob jsou podle autorky bezpříznakové. Přichází v úvahu volba rodu na základě sebeidentifikace s nimi.
- f) Zloděj v supermarketu: Samotné označení zloděj asociuje obraz muže. Přívlastek v supermarketu tuto představu záměrně narušuje a činí pojem neutrální.³⁹

Výzkum předpokládal nerovnoměrné zastoupení příjmení v mužském a ženském rodu.

Cílovou skupinu tvořili žáci a žákyně základních a středních škol ve věku 10–18 let v Čechách a na Moravě. Výzkumu se zúčastnilo 571 respondentů. U respondentů Valdřová rozlišuje pohlaví a dále 3 věkové skupiny pro zaznamenání nárůstu asociací v souvislosti s věkem:

---

³⁸ VALDŘOVÁ, Jana, pozn. 35.

³⁹ VALDŘOVÁ, Jana, pozn. 35.

- a) 4.–5. třída, označena písmenem A;
- b) 6.–9. třída, označena písmenem B;
- c) žáci a žákyně středních škol – podskupina je označena písmenem C.

Utváření genderové identity jednoznačně ovlivňuje škola. Na základě tohoto faktoru Valdřová charakterizuje jednotlivě věkové podskupiny.

Podskupina A: Představy o světě odráží jejich prožité zkušenosti. Jedinci nejsou schopni úvahy o hierarchickém uspořádání společnosti. To se projevuje také v myšlení o dělbě práce mezi muži a ženami. K přiřazení mužského nebo ženského příjmení k určitému povolání dochází podvědomě. Skupina A si v souvislosti s povoláním vybaví konkrétní osobu. Už v tomto věku jsou ale ovlivněni genderovými modely.

Podskupina B: Jejich uvažování částečně funguje jako u podskupiny A (propojování názvů osob s konkrétní představou). Oproti ní čelí skupina B vnějším a vnitřním požadavkům na vznik vlastní genderové identity. Vnímá dělbu práce ve společnosti.

Podskupina C: Oproti předchozím podskupinám si skupina C silně uvědomuje identity a role ve společnosti. Vnímá genderově zatížené konstrukty profesí a pozic.

Test byl respondentům zprostředkován 10 poučenými vyučujícími. Vyučující byli seznámeni se zástupnou funkcí generického maskulina a skutečným cílem výzkumu. Obdrželi instrukce, jak test realizovat, jak odpovídat na dotazy respondentů a jak užívat názvy osob, aby neměly vliv na výsledné odpovědi. Při zadávání testu měli používat výrazy nevyjadřující se k pohlaví označované osoby např. člověk, postava aj. Zároveň se měli vyvarovat užití generického maskulina. Úkol měli uvést následovně: „*Představte si, že se natáčí nový český film. Vymyslete pro každou postavu vtipné filmové příjmení podle toho, čím se tyto lidé zabývají, jak vypadají, s čím pracují, jaké mají vlastnosti apod.*“⁴⁰ Vyučující se neměli sami vyjadřovat k formě generického maskulina, ve které byly osoby označeny, ani k zastoupení mužů a žen. Na případné dotazy, zda postavy označují také ženy nebo v jakém poměru mají být muži a ženy zastoupeny, měli vyučující odpovědět: „*Jak chcete, záleží to jen na vás.*“ Vyučující měli testované osoby vybízet k rychlé a spontánní práci. Po vyplnění testu měla být věnována 1 vyučovací hodina k seznámení respondentů s výsledky testu a jeho skutečným cílem.

---

⁴⁰ VALDŘOVÁ, Jana, pozn. 35.

5.1 Výsledky testu F1

Formulář F1 vyplnilo 425 testovaných osob z podskupin A, B, C: 182 dívek a 243 chlapců. U všech položek testu byl vyšší počet mužských příjmení. Generické maskulinum vyvolalo u dotazovaných dívek představu muže v 83,1 % případů, u testovaných chlapců v 92,6 % případů. U všech 425 respondentů v testu F1 činil počet asociací obrazu muže průměrně 88,5 %. Tento výsledek potvrdil podle Valdrové počáteční výrok č. 1: generické maskulinum diskriminuje ženské pohlaví. Podle autorky je výsledek testu F1 ovlivněn způsobem zprostředkování světa práce jako světa mužů. Jazyk je podle autorky nástrojem pro zrcadlení sociálních stereotypů. Obraz muže je dle výsledků testu spojován s vyšší ekonomickou nebo společenskou prestiží. Tomuto tvrzení podle Valdrové nasvědčují výsledky u položek odborník na počítače a vědec, které evokovaly výhradně obraz muže.

Vzhledem k věkovým skupinám testovaných osob se projevíly rozdíly ve vnímání generického maskulina. S rostoucím věkem roste počet asociací s obrazem muže.

Výsledné hodnoty u dívek: A: 79,2 %   B: 80,9 %   C: 92,4 %

Výsledné hodnoty u chlapců: A: 89,6 %   B: 91,3 %   C: 95,3 %

Žádná položka testu neevokovala obraz ženy alespoň v 50 %, čímž by se dle Valdrové potvrdila bezpříznakovost generického maskulina. Nejvíce se polovičnímu zastoupení mužů a žen přiblížila položka *prodavač*, kterou si dívky A spojily s představou muže v 54 % případů. Druhou pozici s nejnižším počtem asociací muže u dívek A až C obdržela položka *učitel* s 68,6 %. Nejnižší podíl asociací muže u chlapců byl u položky *prodavač* a to 78,3 %.

Valdrová ve své analýze tvrdí, že přechýlené tvary některých názvů osob snižují jejich sociální status nebo v důsledku nízkého užívání vyčnívají. Z těchto důvodů se i některé ženy označují mužskými názvy. Přestože tato teze nebyla součástí výzkumu, naznačovaly tomu výpovědi respondentů při besedách. Položka *kuchař* má podle testovaných osob jinou výpovědní hodnotu než přechýlený tvar *kuchařka*: *kuchař* jako „*pán s vysokou bílou čepicí*“, „*šéf v hotelové kuchyni*“, „*ten, kdo chodí na ty soutěže*“ a *kuchařka* jako „*ta paní u hrnců s kolínky ve školní jídelně*“.⁴¹

Důvody pro mužský tvar příjmení byly různé. Některé testované osoby uvedly: „*povolání byla v mužském rodě, myslel jsem, že to má být muž*“, „*je to sice jedno, ale hned mě*

---

⁴¹ VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

napadl muž“. Zazněly také genderově stereotypní odpovědi: „*toto povolání se hodí pro muže, neznám ženy, které by je vykonávaly*“, „*neumím si představit ženu jako odborníka na počítače*“, „*nejlepší mistři kuchaři jsou stejně muži*“.⁴²

5.2 Výsledky testu F2

Formulář F2 vyplnilo 147 testovaných osob z podskupin B, C: 83 dívek a 64 chlapců. Většina respondentů náležela k podskupině B, proto byly podskupiny B a C sloučeny do podskupiny B/C.

Genderově korektní názvy osob evokovaly v porovnání s formulářem F1 nižší počet asociací s obrazem muže.

Výsledné hodnoty u dívek B/C: 44,6 %

Výsledné hodnoty u chlapců B/C: 57,4 %

Možností volby mezi mužským a ženským rodem vzrostlo množství ženských příjmení u dívek B/C o 36,3 %, u chlapců B/C o 33,9 %. Až uvádění rodových protějšků podle Valdrové oslabuje příznak mužského rodu generického maskulina a nabízí možnost volby mezi představou muže a ženy. Přesto silně převažují asociace s obrazem muže.

Autorka tvrdí, že uvádění mužských i ženských názvů vede ke zviditelnění žen v jazyce. Uvádí, že není vhodné dávat profesím genderový příznak, ať už mužský nebo ženský. Genderový příznak upřednostňuje jedno pohlaví, přiděluje mu určitý společenský a ekonomický status. Jako příklad volí Valdrová inzerát „*Přijmeme asistentku ředitele*“, který podle ní jednoznačně oslovuje ženy, ale zároveň udává vyšší platu, která je oproti mužským požadavkům nižší. Podle autorky výsledky formuláře F2 reprezentují aktuální situaci na trhu práce a poukazují na rozdělení profesí podle genderu.

5.3 Volba příjmení

Kvalitativní analýza příjmení nebyla předmětem výzkumu Valdrové. Přesto se ve své analýze k volbě příjmení v krátkosti vyjadřuje a uvádí několik důvodů jejich volby.

- a) příjmení vycházející z obecných vědomostí testovaných osob: *prodavač Lidl, učitel Komenský, divák Karel Čtětěčko*.
- b) příjmení podle image profese: *vědec Vykoumal, Chytrý, Hlava, Zkumavka*

---

⁴² VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

- c) příjmení označující subjektivní postoje, stereotypní vlastnosti názvů osob: *prodavačka Šidilová, učitel Přísný, žákyně Tupá*
- d) stereotypní uvažování o národnostech: *zloděj Fero, Lakatoš*
- e) rozdílný status profesí u rodových dvojic, ženská příjmení nesou negativní vlastnosti, mužská příjmení neutrální nebo pozitivní atributy: *učitelka Hysterická, Nepřičetná, učitel Chytrý.*⁴³

5.4 Závěr výzkumu

Valdrová ve shrnutí závěrů konstatuje, že hodnoty výzkumu potvrdily spojení generického maskulina převážně s obrazem muže, to i u feminizovaných povolání. Již na základní škole jsou dívky i chlapci ovlivňováni genderovými stereotypy. Názvy osob a profesí podléhají genderovému konstrukt, který s přibývajícím věkem sílí. Uvedením rodově symetrických dvojic názvů osob výrazně vzrostl počet asociací s obrazem ženy. Valdrová požaduje změnu ve vyjadřování, protože právě jazyk odráží a konstruuje vnímání reality.

Valdrová zároveň navrhuje i několik možností nesexistického vyjadřování v češtině:

- přechylování: *ona je učitelka;*
- ženské i mužské tvary názvů osob v nezkrácené podobě: *milé kolegyně a milí kolegové;*
- ženský tvar pomocí lomítka, popřípadě závorčky: *klient/ka, vykonal(a);*
- substituce názvu osoby slovem nevyjadřujícím se k biologickému rodu: místo *JUDr. Eva Nováková, advokátka* uvést *JUDr. Eva Nováková, advokátní poradna;* místo *pracovník pracovní síla;*
- slovesná adjektiva, která jsou rodově nepříznačková: *studující, vyučující, cestující;*
- opis přívlastkem pro mužské názvy osob: *nekuřácký prostor místo prostor pro nekuřáky.*⁴⁴

Cílem nesexistického vyjadřování dle autorky není generické maskulinum úplně nahradit, ale redukovat jeho výskyt a přiblížit se tak genderově korektnímu jazyku.

---

⁴³VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

⁴⁴ VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

6 Kritika výzkumu Valdrové

K výzkumu Valdrové se kriticky vyjadřuje lingvista Jan Chromý v textu *K článku Jany Valdrové „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“* Hlavní úskalí spatřuje v použití pojmů příznakovost a bezpříznakovost. Valdrová podle něj tyto pojmy používá jinak, než je obvyklé v strukturalistické lingvistice.⁴⁵ O příznakovosti píše ruský lingvista a představitel strukturalismu Roman Jakobson v díle *Zur Struktur des russischen Verbums* (1932): „*Asymetrie korelativních gramatických forem může být charakterizována jako antinomie signalizace A a ne-signalizace A. Dva znaky se mohou vztahovat k téže předmětné skutečnosti, význam jednoho znaku však fixuje určitý příznak (A) této skutečnosti, zatímco význam druhého znaku se tohoto příznaku nedotýká.*“ Jako příklad uvádí rodovou příznakovost: slovo *oslice* jako označení pro ženské pohlaví, slovo *osel* jako označení obecné nevyjadřující se k pohlaví.

S korelačními dvojicemi označující povolání v testu Valdrové by mělo být podle Chromého pracováno následovně: femininum – slovo příznakové (nese příznak feminity) označující pouze ženy tohoto povolání; maskulinum – slovo bezpříznakové (nenese příznak feminity), k pohlaví označované osoby se nevyjadřuje. V případě zapojení bezpříznakového členu korelační dvojice do kontextu může maskulinum označovat pouze osoby mužského pohlaví. Jako příklad uvádí Chromý dvojici *kuchař/kuchařka*, přičemž *kuchařka* pojmenovává pouze osobu ženského pohlaví, kdežto *kuchař* může označovat kategorii jako takovou nebo jediné osobu mužského pohlaví. Chromý Valdrové vytýká označování maskulina jako příznakového (příznak maskulinity), ačkoliv výraz není kontextově zapojen.

Valdrová ve svém výzkumu uvádí: „*Ačkoliv má tedy generické maskulinum fungovat jako bezpříznakové označení žen i mužů, je zřejmé, že vyvolává především představu muže.*“⁴⁶ Rodová příznakovost je u Valdrové dána představami, které výraz u testovaných osob vyvolá. Chromý na tento výrok reaguje slovy Jakobsona: „*To, že bezpříznakový člen korelační dvojice často označuje pouze non-A, je přirozené, na bezpříznakovosti tohoto členu to nic nemění.*“⁴⁷

---

⁴⁵ CHROMÝ, Jan. *K článku Jany Valdrové „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“* [online]. 2008. In: *Naše řeč*. 2008, 91 (4). s. 197–200 [cit. 2022-03-25].

⁴⁶ VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

⁴⁷ JAKOBSON, Roman. *Zur Struktur des russischen Verbums*. Pražský lingvistický kroužek, 1932.

Asociační test Valdřové zkoumá podle něj spíše než příznakovost generického maskulina frekvenci jednoho z jeho významů (bezpříznakové užití, příznak maskulinity).⁴⁸

Výhrady má Chromý také ke způsobu testování. Valdřová zvolila metodu asociačního testu. Ten ale dle Chromého nedokazuje, že generické maskulinum evokuje převážně obraz muže se všemi jeho sociálními atributy, pouze tento výrok částečně posiluje. Chromý považuje za nutné prozkoumat následující: „1. *Nakolik generické maskulinum asociuje obraz muže i v množném čísle. 2. Nakolik má na asociace vliv kontext (jazykový i situační), v němž se generické maskulinum uplatňuje.*“⁴⁹

Test vycházející z odpovědí na pokyn „*Dejte vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu*“ nemusí odrážet vliv jazyka na myšlení. Chromý upozorňuje na jistou míru vědomého přiřazování jmen k názvům osob. Z výzkumu Valdřové se můžeme dočíst, že se během experimentu někteří žáci ptali na poměr zastoupení mužů a žen. Chromý navrhuje alternativní způsob testování. Pokyn pro testované osoby by zněl: „*Jmenujte pět televizních moderátorů, které znáte.*“ Následovaly by různé varianty prvního pokynu: „*Jak se jmenují doktoři, které navštívujete? Jak se jmenují tři vaši nejoblíbenější učitelé na střední škole? Jmenujte alespoň pět vašich nejoblíbenějších herců.*“⁵⁰

V roce 2008 uskutečnila výzkum generického maskulina Světla Čmejková. Její výzkum reagoval na Valdřové *Test vtipných příjmení*. Čmejková upozorňuje na chybějící kontext názvů povolání, který je u testu příznakovosti generického maskulina zásadní. Proto se Čmejková rozhodla pro test příznakovosti generického maskulina, které nestojí osamoceně, ale je součástí větného celku. Respondenti měli k dispozici následující větu: „*Práce učitelů je hůř hodnocena než práce policistů.*“⁵¹ Úkolem respondentů bylo odpovědět, jak větě porozuměli. Měli na výběr z následujících možností: „1) *autor má na mysli muže i ženy, 2) autor má na mysli pouze muže, 3) je třeba upozorňovat, že jsou míněni muži i ženy? 4) napište*

---

⁴⁸ CHROMÝ, Jan, pozn. 45.

⁴⁹ CHROMÝ, Jan, pozn. 45.

⁵⁰ CHROMÝ, Jan, pozn. 45.

⁵¹ KOLEK, Vít, VALDŘOVÁ, Jana. *Czech gender linguistics: Topics, attitudes, perspectives* [online].

Slovenščina 2.0. 2020. 8 (1). s. 35–65 [cit. 2022-03-25]

svůj názor.“⁵² Nadpoloviční počet respondentů označil první možnost. Výsledek výzkumu se přiklání ke generické funkci maskulina v plurálu.

Čmejrková se dále vyjadřuje k pojmu příznakovost. Upozorňuje na změnu vnímání příznakovosti. Uvádí rozdíl mezi interpretací strukturní a poststrukturní. Ze strukturního hlediska je maskulinum chápáno jako nepříznačné. Má širší referenční záběr než femininum, tudíž je schopno kromě mužů pojmenovat také ženy. Tvary feminina jsou vždy příznačné a pojmenovávají ženy. Z poststrukturního hlediska nepříznačná interpretace maskulina ubývá. To je způsobeno současným trendem zviditelnění žen v jazyce.⁵³

---

⁵² KOLEK, Vít, VALDROVÁ, Jana, pozn. 51.

⁵³ KOLEK, Vít, VALDROVÁ, Jana, pozn. 51.

Praktická část

Praktická část práce zkoumá vnímání příznakovosti generického maskulina. Toto téma, jak bylo výše uvedeno, není v českém jazykovém prostředí příliš zpracováno. Analýza příznakovosti generického maskulina se opírá především o výzkum Jany Valdové. Bereme v potaz, že čerpání ze zdrojů od jednoho autora kvůli nedostatečnému množství materiálu může vést k tendenci a k omezenému nahlížení na problematiku generického maskulina.

7 Replikace výzkumu Valdové

V práci je replikován výzkum Jany Valdové „Test vtipných příjmení“, který je podrobně analyzován v pátém oddílu. Četné kritiky a výhrady k výše zmíněnému výzkumu uvedené v oddílu 6 jsou brány v potaz. Cílem našeho výzkumu je zjistit, jak se změnilo vnímání generického maskulina v singuláru v češtině za dobu 16 let (od výzkumu Valdové) s ohledem na současné vnímání genderu ve společnosti a tendenci užívání genderově korektního jazyka, aby se předcházelo upřednostňování jednoho pohlaví v jazyce.

Naše sonda využívá pro sběr dat kvantitativní metodu dotazníkového šetření. Dotazník je replikací dotazníku Valdové. Obsahuje 10 položek s názvy osob a profesí. Názvy osob a povolání byly vybrány podle různé míry genderové zatíženosti:

- a) povolání ryze mužská: vědec, odborník na počítače;
- b) povolání feminizovaná: učitel, prodavač;
- c) povolání genderově neutrální: lékař, kuchař, pracovník ZOO, divák České televize, zloděj v supermarketu.

Dotazník se vyskytuje ve dvojí podobě: formulář F1 (viz příloha 2), formulář F2 (viz příloha 3). Formulář F1 obsahuje názvy osob 1 až 10 pouze v generickém maskulinu např. vědec. Formulář F2 pojmenovává názvy osob pomocí rodově symetrických dvojic např. vědec/vědkyně. Uvedením ženského tvaru formulář F2 explicitně vybízí testované osoby k volbě mezi mužským a ženským příjmením. Proto u něj lze očekávat nárůst ženských příjmení v porovnání s F1.

Počáteční hypotézy byly stanoveny následovně:

1. Rodově symetrické dvojice názvů osob evokují u testovaných osob vyšší podíl ženských příjmení než názvy osob v generickém maskulinu.

2. Podíl ženských příjmení u názvů osob v generickém maskulinu bude dosahovat vyšších hodnot než ve výzkumu Valdrové,

Testování probíhalo od 1. prosince 2021 do 9. února 2022. Testování se zúčastnilo 142 respondentů, z toho 68 chlapců a 74 dívek. Respondenti byli rozděleni podle věku do skupin: A – 1. až 5. třída základní školy, B – 6. až 9. třída základní školy, C – 1. až 4. ročník střední školy. V našem výzkumu podskupina A zahrnuje 2 třídy prvního stupně, podskupina B 2 třídy druhého stupně a podskupina C 3 třídy gymnázia.

Dotazníky byly prostřednictvím e-mailu rozeslány na Základní školu a mateřskou školu Bezno Václava Vaňka a na Gymnázium Dr. Josefa Pekaře. Do výzkumu se zapojilo 6 učitelek, 4 ze základní školy, 2 z gymnázia. Vyučující obdrželi spolu s dotazníkem podrobné instrukce (viz příloha 1), jak při vyplňování dotazníku s testovanými osobami postupovat. Poté co vyučující souhlasili se zapojením dotazníku do vyučovací hodiny, osobně obdrželi dotazníky v tištěné podobě. Znovu jim byl osvětlen postup při vyplňování dotazníku a záměr celého výzkumu. Dotazníky byly následně podrobeny analýze. Byl zjišťován podíl mužských a ženských příjmení podle typu dotazníku (F1 nebo F2), podle věku testovaných osob a podle pohlaví testovaných osob. Výsledky výzkumu byly poté porovnány s hodnotami výzkumu Valdrové.

Vyučující rozdali žákům v jedné třídě dotazník F1 nebo F2. Úvodní slova vyučujícího k dotazníku zněla takto: „*Představte si, že se natáčí nový český film. Vymyslete pro každou postavu vtipné filmové příjmení podle toho, čím se tyto lidé zabývají, jak vypadají, s čím pracují, jaké mají vlastnosti apod.*“⁵⁴ Vyučující střídali genderově neutrální výrazy osoba, lidé a člověk, aby žáky neovlivnili při volbě pohlaví příjmení. Na případné dotazy k zahrnutí žen nebo poměru zastoupení mužů a žen vyučující odpovídali: „*Jak chcete.*“ Vyučující vybízeli žáky ke spontánní a rychlé práci. Po vyplnění formulářů následovalo zhodnocení jednotlivých příjmení a zvolení autora nejvtipnějších jmen, aby došlo k naplnění cíle aktivity řečeného testovaným osobám. Poté měla následovat беседа o důvodu volby příjmení v mužském či ženském rodě u jednotlivých položek testu. K té došlo pouze ve třídách střední školy, na základní škole jen částečně nebo velmi okrajově z důvodu nízké časové dotace v hodině. Na závěr byl testovaným osobám odhalen skutečný záměr aktivity a vyučující je v závislosti na jejich věku seznámili s pojmem generického maskulina.

---

⁵⁴ VALDROVÁ, Jana, pozn. 35.

7.1 Výsledky dotazníku F1

7.1.1 Skupina A

Test F1 s názvy osob pouze v generickém maskulinu vyplnilo 19 žáků 1. stupně základní školy, z toho 12 chlapců a 7 dívek. Skupina A přiřadila k jednotlivým položkám ženské příjmení 29krát (z celkového počtu 190 položek). Dívky napsaly ženské příjmení 16krát, chlapci 13krát.

Zaměříme-li se na dívky ze skupiny A, nejméně ženských příjmení se objevilo u položky *vědec*, a to 0krát, nejvíce u položky *žák*, a to 3krát. Výsledné hodnoty ženských příjmení u všech položek dotazníku jsou ale velmi vyrovnané. Počet ženských příjmení u daných názvů osob se pohyboval od 0 do 3. Mužská příjmení jednoznačně převažují. Ani jedna z dívek nepřiradila k jednotlivým názvům osob dvě možné podoby příjmení – mužské a ženské (např. *Novák/Nováková*).

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec	0	0
2. Odborník na počítače	2	0
3. Učitel	1	0
4. Prodavač	1	0
5. Lékař	2	0
6. Kuchař	2	0
7. Pracovník Zoo	2	0
8. Divák České televize	2	0
9. Žák	3	0
10. Zloděj v supermarketu	1	0

Tabulka 1: Počet ženských příjmení u dívek A v F1

Z celkového počtu 7 dívek 2 z nich nepřiradily ani k jedné položce dotazníku ženské příjmení, zbylých 5 dívek ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 6.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0

2. Dotazník	0
3. Dotazník	6
4. Dotazník	1
5. Dotazník	2
6. Dotazník	5
7. Dotazník	2

Tabulka 2: Počet ženských příjmení u dívek A v F1

Dívky A doplnily celkem 70 příjmení, pouze 16 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 23% podíl ženských příjmení. Ve většině případů generické maskulinum evokovalo obraz muže.

Zaměříme-li se na chlapce ze skupiny A, nejméně ženských příjmení jsme zaznamenali u položek *vědec* a *žák* s nulovým zastoupením, nejvíce u položky *divák*, a to 3krát. Počet zastoupení ženských příjmení je velmi vyrovnaný v rozmezí 0 až 3. Mužská příjmení jsou v jasné převaze. Ani jeden z chlapců nepřihodil k jednotlivým názvům osob rodově symetrickou dvojici příjmení (Novák/Nováková).

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec	0	0
2. Odborník na počítače	1	0
3. Učitel	1	0
4. Prodavač	1	0
5. Lékař	2	0
6. Kuchař	1	0
7. Pracovník ZOO	2	0
8. Divák České televize	3	0
9. Žák	0	0
10. Zloděj v supermarketu	2	0

Tabulka 3: Počet ženských příjmení u chlapců A v F1

Z celkového počtu 12 chlapců 9 z nich nepřihodilo k žádné z položek testu ženské příjmení, zbylí 4 chlapci ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 8.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0
2. Dotazník	0
3. Dotazník	0
4. Dotazník	0
5. Dotazník	0
6. Dotazník	0
7. Dotazník	0
8. Dotazník	0
9. Dotazník	8
10. Dotazník	2
11. Dotazník	6
12. Dotazník	5

Tabulka 4: Počet ženských příjmení u chlapců A v F1

Chlapci A doplnili 120 příjmení, pouze 13 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 11% podíl ženských příjmení.

Chlapci ze skupiny A doplnili o 12 % méně ženských příjmení než dívky A. Podíl ženských příjmení je v obou skupinách velmi nízký. V průměru dosahuje 17 %.

7.1.2 Skupina B

Test F1 s názvy osob pouze v generickém maskulinu vyplnilo 26 žáků 2. stupně základní školy, z toho 15 chlapců a 11 dívek. Skupina B nepřiradila k jednotlivým položkám ženské příjmení ani jednou (z celkového počtu 260 položek).

7.1.3 Skupina C

Test F1 vyplnilo 36 studentů z gymnázia, z toho 20 chlapců a 16 dívek. Skupina C přiřadila k jednotlivým položkám ženské příjmení 7krát (z celkového počtu 360 položek). Dívky napsaly ženské příjmení 6krát, chlapci jednou.

Zaměříme-li se na dívky ze skupiny C, nejvíce ženských příjmení se objevilo u položky *prodavač*, a to 2krát. Nulové zastoupení ženských příjmení nastalo u položek *odborník na počítače*, *učitel*, *lékař*, *pracovník ZOO* a *zloděj v supermarketu*. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se ale příliš neliší, pohybuje se v rozmezí 0 do 2. Mužská příjmení

jsou v jasné převaze. Byl zaznamenán 1 dotazník s rodově symetrickými příjmeními pro jednotlivé názvy osob (*Novák/Nováková*).

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec	1	1
2. Odborník na počítače	0	1
3. Učitel	0	1
4. Prodavač	2	1
5. Lékař	0	1
6. Kuchař	1	1
7. Pracovník Zoo	0	1
8. Divák České televize	1	1
9. Žák	1	1
10. Zloděj v supermarketu	0	1

Tabulka 5: Počet ženských příjmení u Dívek C v F1

Z celkového počtu 16 dívek 12 z nich nepřiradilo ani k jedné položce dotazníku ženské příjmení, zbylé 4 dívky ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 4.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0
2. Dotazník	0
3. Dotazník	0
4. Dotazník	0
5. Dotazník	0
6. Dotazník	0
7. Dotazník	0
8. Dotazník	0
9. Dotazník	0
10. Dotazník	0
11. Dotazník	0
12. Dotazník	0

13. Dotazník	rodově symetrické dvojice
14. Dotazník	1
15. Dotazník	1
16. Dotazník	4

Tabulka 6: Počet ženských příjmení u dívek C v F1

Dívky C doplnily 160 příjmení. Neuvažujeme-li o rodově symetrických příjmeních, která jsou rodově neutrální, pouze 6 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 4% podíl ženských příjmení. Generické maskulinum evokovalo ve většině případů obraz muže.

Zaměříme-li se na chlapce ze skupiny C, jediná položka *kuchař* obsahovala ženské příjmení, a to pouze 1krát. Příjmení u zbylých 9 položek testu byla ryze mužská. Jeden z chlapců přiřadil ke všem názvům osob rodově symetrické dvojice příjmení (*Novák/Nováková*).

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec	0	1
2. Odborník na počítače	0	1
3. Učitel	0	1
4. Prodavač	0	1
5. Lékař	0	1
6. Kuchař	1	1
7. Pracovník Zoo	0	1
8. Divák České televize	0	1
9. Žák	0	1
10. Zloděj v supermarketu	0	1

Tabulka 7: Počet ženských příjmení u chlapců C v F1

Z celkového počtu 20 chlapců 18 z nich nepřihradilo ani k jedné položce dotazníku ženské příjmení, zbylí 2 chlapci ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 1.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0
2. Dotazník	0

3. Dotazník	0
4. Dotazník	0
5. Dotazník	0
6. Dotazník	0
7. Dotazník	0
8. Dotazník	0
9. Dotazník	0
10. Dotazník	0
11. Dotazník	0
12. Dotazník	0
13. Dotazník	0
14. Dotazník	0
15. Dotazník	0
16. Dotazník	0
17. Dotazník	0
18. Dotazník	0
19. Dotazník	rodově symetrické dvojice
20. Dotazník	1

Tabulka 8: Počet ženských příjmení u chlapců C v F1

Chlapci C doplnili 200 příjmení. Neuvažujeme-li o rodově symetrických příjmeních, která jsou rodově neutrální, pouze 1 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 0,5% podíl ženských příjmení.

Chlapci ze skupiny C doplnili o 3,5 % méně ženských příjmení než dívky ze stejné skupiny. Podíl ženských příjmení je v obou skupinám téměř nulový. V průměru dosahuje 2,3 %.

7.2 Výsledky dotazníku F2

7.2.1 Skupina A

Test F2 vyplnilo 13 žáků 1. stupně základní školy, z toho 6 chlapců a 7 dívek. Skupina A přiřadila k jednotlivým položkám ženské příjmení 52krát (z celkového počtu 130 vyplněných položek). Dívky napsaly ženské příjmení 42krát, chlapci 10krát.

Zaměříme-li se na dívky ze skupiny A, nejméně ženských příjmení se objevilo u první položky dotazníku *vědec*, a to 2krát, nejvíce u třetí položky dotazníku *učitel*, a to 6krát. Počet ženských příjmení u daných názvů osob se pohyboval od 2 do 6. Ani jedna z dívek nepřiradila k jednotlivým názvům osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské (např. *Novák/Nováková*).

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	2	0
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	5	0
3. Učitel /učitelka	6	0
4. Prodavač/prodavačka	4	0
5. Lékař/lékařka	5	0
6. Kuchař/kuchařka	5	0
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	5	0
8. Divák České televize/ divačka České televize	3	0
9. Žák /žákyně	4	0
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	3	0

Tabulka 9: Počet ženských příjmení u dívek A v F2

Všech 7 dívek doplnilo alespoň k jedné z položek dotazníku ženské příjmení, Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 10.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	7
2. Dotazník	7
3. Dotazník	10
4. Dotazník	6
5. Dotazník	5

6. Dotazník	3
7. Dotazník	4

Tabulka 10: Počet ženských příjmení u dívek A v F2

Dívky A doplnily 70 příjmení. Ženské příjmení se objevilo 42krát. Jedná se o 60% podíl ženských příjmení.

Zaměříme-li se na chlapce ze skupiny A, nejméně ženských příjmení se objevilo u položek *vědec, odborník na počítače a zloděj*, a to 0krát, nejvíce u položek *učitel, prodavač a žák*, a to 2krát. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se pohyboval od 0 do 2. Ani jeden z chlapců nepřihradil k jednotlivým názvům osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské.

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	0	0
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	0	0
3. Učitel/učitelka	2	0
4. Prodavač/prodavačka	2	0
5. Lékař/lékařka	1	0
6. Kuchař/kuchařka	1	0
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	1	0
8. Divák České televize/ divačka České televize	1	0
9. Žák/žákyně	2	0
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	0	0

Tabulka 11: Počet ženských příjmení u chlapců A v F2

Z celkového počtu 6 chlapců 2 z nich nepřihradili ani k jedné položce dotazníku ženské příjmení, zbylí 4 chlapci ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 3.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0
2. Dotazník	0
3. Dotazník	2
4. Dotazník	2
5. Dotazník	3
6. Dotazník	3

Tabulka 12: Počet ženských příjmení u chlapců A v F2

Třetina chlapců nenapsala žádné ženské příjmení. U zbylých 4 chlapců bylo zastoupení žen v dotazníku podpoloviční. Uvedení názvů osob v maskulinu i ve femininu nemělo na žáky očekávaný vliv.

Chlapci A doplnili 60 příjmení. Ženské příjmení se objevilo 10krát. Jedná se o 17% podíl ženských příjmení.

Chlapci ze skupiny A doplnili o 43 % méně ženských příjmení než dívky ze stejné skupiny. Podíl ženských příjmení v obou skupinách v průměru dosahuje 39 %.

7.2.2 Skupina B

Test F2 vyplnilo 26 žáků 2. stupně základní školy, z toho 9 chlapců a 17 dívek. Skupina B přiřadila k jednotlivým položkám ženské příjmení 121krát (z celkového počtu 260 položek). Dívky napsaly ženské příjmení 91krát, chlapci 30krát.

Zaměříme-li se na dívky ze skupiny B, nejméně ženských příjmení se objevilo u položky *divák České televize*, a to 5krát, nejvíce u položky *prodavač*, a to 13krát. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se pohyboval od 5 do 13. U dvou dívek se objevily u jednotlivých názvů osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské.

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	9	2
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	7	2
3. Učitel/učitelka	11	2
4. Prodavač/prodavačka	13	2

5. Lékař/lékařka	8	2
6. Kuchař/kuchařka	10	2
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	10	2
8. Divák České televize/ divačka České televize	5	2
9. Žák/žákyně	10	2
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	8	2

Tabulka 13: Počet ženských příjmení u dívek B v F2

Všech 17 dívek přiřadilo alespoň k jedné položce dotazníku ženské příjmení. Dvě dívky přiřadily ke všem položkám rodově symetrická příjmení. Ve zbylých 15 testech byl nejvyšší počet ženských příjmení 10.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	10
2. Dotazník	7
3. Dotazník	1
4. Dotazník	8
5. Dotazník	5
6. Dotazník	7
7. Dotazník	8
8. Dotazník	8
9. Dotazník	7
10. Dotazník	4
11. Dotazník	3
12. Dotazník	6
13. Dotazník	8
14. Dotazník	5
15. Dotazník	4
16. Dotazník	rodově symetrické dvojice

17. Dotazník	rodově symetrické dvojice
--------------	----------------------------------

Tabulka 14: Počet ženských příjmení u dívek B v F2

Dívky B doplnily 170 příjmení. Neuvažujeme-li o rodově symetrických příjmeních, která jsou rodově neutrální, 91 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 54% podíl ženských příjmení.

Zaměříme-li se na chlapce ze skupiny B, nejméně ženských příjmení se objevilo u položek *odborník na počítače, pracovník ZOO, žák*, a to 1krát, nejvíce u položky *vědec*, a to 5krát. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se pohyboval od 1 do 5. U 2 chlapců se objevily u jednotlivých názvů osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské.

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	5	2
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	1	2
3. Učitel/učitelka	4	2
4. Prodavač/prodavačka	3	2
5. Lékař/lékařka	4	2
6. Kuchař/kuchařka	4	2
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	1	2
8. Divák České televize/ divačka České televize	4	2
9. Žák/žákyně	1	2
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	3	2

Tabulka 15: Počet ženských příjmení u chlapců B v F2

Všech 9 chlapců přiřadilo alespoň k jedné položce dotazníku ženské příjmení. Dva chlapci přiřadili ke všem položkám rodově symetrická příjmení. Ve zbylých sedmi testech byl nejvyšší počet ženských příjmení 10.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	2
2. Dotazník	10
3. Dotazník	6
4. Dotazník	5
5. Dotazník	2
6. Dotazník	1
7. Dotazník	4
8. Dotazník	rodově symetrické dvojice
9. Dotazník	rodově symetrické dvojice

Tabulka 16: Počet ženských příjmení u chlapců B v F2

Chlapci B doplnili 90 příjmení. Neuvažujeme-li o rodově symetrických příjmeních, která jsou rodově neutrální, 30 příjmení je ženského rodu. Jedná se o 33% podíl ženských příjmení.

Chlapci ze skupiny B doplnili o 21 % méně ženských příjmení než dívky ze stejné skupiny. Podíl ženských příjmení v obou skupinách v průměru dosahuje 44 %.

7.2.3 Skupina C

Test F2 vyplnilo 22 žáků z gymnázia, z toho 6 chlapců a 16 dívek. Skupina C přiřadila k jednotlivým položkám ženské příjmení 71krát (z celkového počtu 220 položek). Dívky napsaly ženské příjmení 51krát, chlapci 20krát.

Zaměříme-li se na dívky ze skupiny C, nejméně ženských příjmení se objevilo u položky *odborník na počítače*, a to 3krát, nejvíce u položky *pracovník ZOO*, a to 9krát. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se pohyboval od 3 do 9. Žádná z dívek nepřihradila k jednotlivým názvům osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské.

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	6	0
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	3	0
3. Učitel/učitelka	6	0

4. Prodavač/prodavačka	6	0
5. Lékař/lékařka	4	0
6. Kuchař/kuchařka	4	0
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	9	0
8. Divák České televize/ divačka České televize	4	0
9. Žák/žákyně	5	0
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	4	0

Tabulka 17: Počet ženských příjmení u dívek C v F2

Z celkového počtu 16 dívek 3 z nich nepřiradily ani k jedné položce dotazníku ženské příjmení, zbylých 13 dívek ano. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 10.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	0
2. Dotazník	0
3. Dotazník	0
4. Dotazník	4
5. Dotazník	3
6. Dotazník	2
7. Dotazník	2
8. Dotazník	2
9. Dotazník	2
10. Dotazník	9
11. Dotazník	5
12. Dotazník	2
13. Dotazník	2
14. Dotazník	6
15. Dotazník	2
16. Dotazník	10

Tabulka 18: Počet ženských příjmení u dívek C v F2

Dívky C doplnily 160 příjmení. Ženské příjmení se objevilo 51krát. Jedná se o 32% podíl ženských příjmení.

Zaměříme-li se na chlapce ze skupiny C nejméně ženských příjmení se objevilo u položek *vědec* a *lékař*, a to 1krát, nejvíce u položek *učitel* a *žák*, a to 3krát. Počet ženských příjmení u každé z položek dotazníku se pohyboval od 1 do 3. Žádný z chlapců nepřidal k jednotlivým názvům osob 2 možné podoby příjmení – mužské a ženské.

Název osoby	Počet ženských příjmení	Počet rodově vyvážených dvojic
1. Vědec/vědkyně	1	0
2. Odborník na počítače/ odbornice na počítače	2	0
3. Učitel/učitelka	3	0
4. Prodavač/prodavačka	2	0
5. Lékař/lékařka	1	0
6. Kuchař/kuchařka	2	0
7. Pracovník ZOO/ pracovnice ZOO	2	0
8. Divák České televize/ divačka České televize	2	0
9. Žák/žákyně	3	0
10. Zloděj v supermarketu/ zlodějka v supermarketu	2	0

Tabulka 19: Počet ženských příjmení u chlapců C v F2

Všech 6 chlapců přiřadilo alespoň k jedné položce dotazníku ženské příjmení. Nejvyšší počet ženských příjmení v testu je 7.

Počet dotazníků	Počet ženských příjmení
1. Dotazník	4
2. Dotazník	4

3. Dotazník	7
4. Dotazník	1
5. Dotazník	1
6. Dotazník	3

Tabulka 20: Počet ženských příjmení u chlapců C v F2

Chlapci C doplnili 60 příjmení. Ženské příjmení se objevilo 20krát. Jedná se o 30% podíl ženských příjmení.

Chlapci ze skupiny C doplnili o 2 % méně ženských příjmení než dívky ze stejné skupiny. Podíl ženských příjmení v obou skupinách v průměru dosahuje 31 %.

7.3 Srovnání formulářů F1 a F2

	F1		F2	
Počet respondentů	81		61	
Chlapci – dívky	Chlapci: 47	Dívky: 34	Chlapci: 21	Dívky: 40
Podíl ženských příjmení A	11 %	23 %	17 %	60 %
Podíl ženských příjmení B	0 %	0 %	33 %	54 %
Podíl ženských příjmení C	0,5 %	4 %	30 %	32 %
Celkem	3 %	4 %	30 %	46 %
Celkem	4 %		40 %	

Tabulka 21: Srovnání F1 a F2

Výsledné hodnoty srovnání dotazníků F1 a F2 potvrdily první hypotézu. Dotazník F2 obsahuje vyšší podíl ženských příjmení v porovnání s dotazníkem F1. Nárůst činí 36 %. V dotazníku F1 se podíl ženských příjmení s rostoucím věkem snižuje u chlapců i u dívek. V dotazníku F2 se podíl ženských příjmení s rostoucím věkem u chlapců zvyšuje, u dívek snižuje.

Položky s nejvyšším a nejnižším počtem ženských příjmení byly zaznamenány takto:

	F1		F2	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Skupina A	Divák ČT	Žák	Učitel/ Prodavač/ Žák/	Učitel/

Skupina B	-	-	Vědec/	Prodavač/
Skupina C	Kuchař	Prodavač	Učitel/ Žák/	Pracovník ZOO/
Nejvíce A, B, C	Divák ČT	Žák	Učitel/	Pracovník ZOO/
	Žák		Učitel/	

Tabulka 22: Položka s nejvyšším počtem ženských jmen

	F1		F2	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Skupina A	Vědec Žák	Vědec	Vědec/ Odborník na PC/ Zloděj/	Vědec/
Skupina B	-	-	Odborník na PC/ Pracovník ZOO/ Žák/	Divák/
Skupina C	„vyrovnané“	„vyrovnané“	Vědec/ Lékař/	Odborník na PC/
Nejvíce A, B, C	Vědec Žák	Vědec Učitel Zloděj	Odborník na PC/	Divák ČT/
	Vědec		Odborník na PC/	

Tabulka 23: Položka s nejnižším počtem ženských jmen

7.4 Srovnání s výzkumem Jany Valdové

	F1		F1 (Valdová)	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Podíl ženských příjmení A	11 %	23 %	10,4 %	20,8 %
Podíl ženských příjmení B	0 %	0 %	8,7 %	19,1 %
Podíl ženských příjmení C	0,5 %	4 %	4,7 %	7,6 %
Celkem	3 %	4 %	7,4 %	16,9 %

Celkem	4 %	11,5 %
--------	-----	--------

Tabulka 24: Srovnání F1 obou výzkumů

V obou dotaznících F1 byl zaznamenán s rostoucím věkem nárůst počtu asociací s obrazem muže. V našem dotazníku se podíl ženských příjmení pohyboval ve skupinách B a C níže, proto je také celkový podíl ženských příjmení v našem dotazníku F1 nižší.

	F2		F2 (Valdrová)	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Podíl ženských příjmení A	17 %	60 %	-	-
Podíl ženských příjmení B	33 %	54 %	42,6 %	55,4 %
Podíl ženských příjmení C	30 %	32 %		
Celkem	30 %	46 %	42,6 %	55,4 %
Celkem	40 %		49 %	

Tabulka 25: Srovnání F2 obou výzkumů

U dotazníků F2 nelze zcela srovnat nárůst počtu asociací. V dotazníku Valdové zcela chybí skupina A a skupiny B, C byly spojeny. Hodnoty našeho dotazníku F2 jsou celkově nižší než u Valdové, rozdíl činí pouze 9 %.

Srovnáme-li výsledné hodnoty dotazníků F1 a F2 u obou výzkumů, zjistíme, že jsou takřka stejné. Při našem testování vzrostl počet ženských příjmení průměrně o 36 %, u Valdové o 37,5 %. Tyto hodnoty vyvracejí naši druhou hypotézu, ve které se předpokládal výrazný nárůst počtu ženských příjmení oproti výzkumu Valdové.

Posun ve vnímání genderu se v dotazníkovém šetření nepotvrdil. Toto zjištění se jeví vzhledem k dynamickému charakteru jazyka jako velmi nepravděpodobné. Během testování mohlo dojít k chybám ze strany vyučujících, jejichž vysvětlení aktivity nemuselo být pro žáky dostačující, nebo ze strany žáků, kteří svému úkolu neporozuměli. Domníváme se, že ke špatnému porozumění aktivity došlo u vyplňování dotazníku F1 konkrétně u skupiny B, která nepřiradila ke generickému maskulinu žádné ženské příjmení. Přihlédneme-li zároveň k četným výhradám ze strany lingvistů k výzkumu Valdové, které jsou podrobně zpracované v šestém oddílu, uvážíme, že je za potřebí doplňující šetření. Nabízí se například způsob testování navrhovaný Janem Chromým, který je zmíněn v šestém oddílu. V následující kapitole je popsán další alternativní způsob testování generického maskulina spolu s analýzou výsledků malé sondy.

8 Alternativní výzkumná sonda k problematice generického maskulina

K výzkumu Valdové navrhujeme alternativní typ šetření, jehož cílem je ověření validity výsledků námi replikovaného výzkumu. Sonda využívá pro sběr dat kvantitativní metodu dotazníkového šetření. Dotazník (viz příloha 4) obsahuje 5 otázek vztahujících se k níže umístěným 15 obrázkům, na kterých jsou vidět muži a ženy vykonávající 5 různých profesí: *vědec, učitel, prodavač, lékař a kuchař*. Výběr profesí koresponduje s profesemi ve výzkumu Valdové. Název profese je použit v plurálové formě generického maskulina. Otázky zněly následovně:

1. *Kolik vidíš vědců?*
2. *Kolik vidíš učitelů?*
3. *Kolik vidíš prodavačů?*
4. *Kolik vidíš lékařů?*
5. *Kolik vidíš kuchařů?*

Testované osoby měli za úkol vybrat obrázky a přiřadit je k dané profesi. K jednotlivým otázkám se vztahoval různý počet obrázků a různý počet žen a mužů vykonávajících danou profesi. Na obrázcích nalezneme:

1. 3 *vědce*, z toho 2 muže a 1 ženu;
2. 4 *učitele*, všechny ženy;
3. 2 *prodavače*, z toho 1 muže a 1 ženu;
4. 3 *lékaře*, všichni muži;
5. 3 *kuchaře*, z toho 1 muže a 2 ženy.

Všechny obrázky pocházejí z volně přístupných zdrojů z internetové stránky shutterstock.com. Obrázky byly zvoleny tak, aby obsahovaly typický, snadno rozpoznatelný znak pro danou profesi. Zároveň se měl tento znak u každého z obrázků v rámci jedné profese lišit, aby obrázky nezobrazovaly pouze jednu situaci, např. lékař píšící zprávu do počítače, lékař na operačním sále a lékař mluvící s pacientkou.

Počáteční hypotézy byly stanoveny následovně:

1. Více než 50 % respondentů přiřadí správný počet obrázků k příslušným názvům profesí, a tím prokáže schopnost generického maskulina pojmenovat muže i ženy.

2. Ve srovnání s výzkumem Valdové, přesněji s výsledky dotazníku F1, dojdeme k odlišným závěrům, a to k prokázání generické funkce maskulina.

Testování probíhalo od 19. května 2022 do 20. května 2022. Testování se zúčastnilo 67 respondentů, z toho 30 chlapců a 37 dívek. Testované osoby byly rozděleny do skupin: A – 1. až 5. třída základní školy, B – 6. až 9. třída základní školy. V našem výzkumu skupina A zahrnuje 1. třídu prvního stupně, skupina B 2. třídu druhého stupně.

Dotazníky byly prostřednictvím e-mailu rozeslány na Základní školu a mateřskou školu Bezno Václava Vaňka. Do výzkumu se zapojily 2 učitelky. Spolu s dotazníky učitelky obdržely stručné informace, jak při aktivitě postupovat. Vyučující rozdaly každému z žáků dotazník a daly jim jednoduché instrukce: „*Prohlédněte si obrázky níže a přiřadte je k odpovídajícím profesím. K jednotlivým profesím napište číselný počet obrázků.*“ Po vyplnění byly dotazníky analyzovány. Předmětem analýzy byl podíl správně vyplněných dotazníků, tedy množství dotazníků s odpovídajícími počty obrázků k příslušným profesím. Výsledky tohoto šetření byly poté porovnány s hodnotami našeho předchozího výzkumu po vzoru Valdové, přesněji s výsledky dotazníku F1, který obsahuje názvy osob v generickém maskulinu.

8.1 Výsledky šetření

Dotazník vyplnilo 15 žáků 1. stupně základní školy, z toho 6 chlapců a 9 dívek. Byly zaznamenány 3 zcela správně vyplněné dotazníky. Podíl správně vyplněných dotazníků u skupiny A činí 20 %.

	správně	chybně
chlapci	1	5
dívky	2	7
celkem	3	12

Tabulka 26: Dotazníky skupiny A

Úspěšnost u dívek a u chlapců byla téměř stejná. Největší chybovost byla zaznamenána u položky *lékař*. U chlapců se tato chyba vyskytla v 50 % chybných dotazníků, u dívek dokonce v 67 %. Chyba u položky *lékař* byla často doprovázena chybou u položky *vědec*.

Dotazník vyplnilo 52 žáků 2. stupně základní školy, z toho 25 chlapců a 27 dívek. Bylo zaznamenáno 26 zcela správně vyplněných dotazníků. Podíl správně vyplněných dotazníků u skupiny B činí 50 %.

	Správně	Chybně
Chlapci	10	15
Dívky	16	11
Celkem	26	26

Tabulka 27: Dotazníky skupiny B

Úspěšnost u dívek byla o něco vyšší než u chlapců. Největší chybovost byla opět zjištěna u položek *lékař* a *vědec*. Chyba u položky *lékař* se objevila v 87 % chybných dotazníků u chlapců, v 82 % chybných dotazníků u dívek. Chyba u položky *vědec* byla zaznamenána v 60 % chybných dotazníků u chlapců a v 82 % chybných dotazníků u dívek.

Z celkového počtu 67 vyplněných dotazníků bylo 29 dotazníků zcela správně a 38 dotazníků obsahovalo chyby. Celkový podíl správně vyplněných dotazníků činí 43 %.

	Správně	Chybně
Chlapci	11	20
Dívky	18	18
Celkem	29	38

Tabulka 28: Všechny dotazníky

Skupina B byla o 20 % úspěšnější než skupina A. S ohledem na nízkou početnost skupiny A ale nelze porovnávat vnímání generického maskulina v závislosti na věku respondentů. Úspěšnost u dívek byla vyšší, činila 50 %, u chlapců 35 %.

Nejvyšší podíl chybných odpovědí byl zaznamenán u položek *lékař* a *vědec*. Při přiřazování obrázků k názvům osob mohlo dojít k záměně některých obrázků *vědce* a *lékaře* kvůli velmi podobným charakteristickým znakům. Z celkového počtu 38 chybných dotazníků 16 z nich obsahovalo pouze chyby současně u položek *lékař* a *vědec*. Přičteme-li tyto dotazníky k správně vyplněným dotazníkům, celková úspěšnost bude činit 67 %. Tento výsledek potvrzuje naši první hypotézu, a to že více než 50 % respondentů přiřadí správný počet obrázků k příslušným názvům profesí, a tím prokáže schopnost generického maskulina pojmenovat muže i ženy.

8.2 Srovnání s výzkumem dle Valdové

Výsledky námi provedeného výzkumu po vzoru Jany Valdové a výsledky druhého alternativního výzkumu lze těžko číselně porovnat. Charakter obou výzkumů je odlišný. V prvním případě se jedná o asociační test opírající se o představy mužů a žen v souvislosti

s daným povoláním. Výzkum zjišťuje podíl asociací generického maskulina s obrazem ženy. V druhém případě jde o mentální test založený na přiřazování obrázků k daným povoláním. Šetření se zaměřuje na podíl správně vyplněných dotazníků.

Zaměříme-li se na výsledky dotazníku F1 po vzoru Valdové, který obsahoval názvy osob v generickém maskulinu, pouze 4 % příjmení byla ženská. Tento výsledek naznačuje velmi nízkou schopnost generického maskulina pojmenovat muže i ženy. V druhém námi provedeném výzkumu jsme dospěli k odlišným závěrům. Celých 67 % respondentů správně přiřadilo obrázky mužů a žen k názvům profesí v generickém maskulinu, tzn. nadpoloviční většina respondentů vnímá generickou funkci maskulina. Tímto zjištěním je potvrzena naše druhá hypotéza, a tedy že ve srovnání s výsledky dotazníku F1, dojdeme k odlišným závěrům, a to k prokázání generické funkce maskulina.

Závěr

Generická funkce maskulina byla testována dvěma typy šetření. Asociační test po vzoru Valdové ukázal velmi malý podíl asociací názvů osob v generickém maskulinu s obrazem ženy, a to 4 %. Při nahrazení generického maskulina mužským a ženským tvarem došlo k výraznému nárůstu asociací s obrazem ženy a podíl činil 40 %. Nejvíce ženských příjmení respondenti doplnili u položek *žák* a *učitel*, naopak nejméně u položek *vědec* a *odborník na počítače*. Podíváme-li se na to, jak popisuje Valdová vybrané názvy osob vzhledem k genderu, nejsou tyto výsledky překvapující. Název osoby *žák* je podle Valdové bezpříznakový, podíl asociací s obrazem ženy nebo muže jsme nemohli předvídat. U zbylých 3 názvů osob ano. Názvy osob *vědec* a *odborník na počítače* jsou společností chápány jako mužská povolání, *učitel* patří mezi profese silně feminizované. Tyto charakteristiky mohly respondenty při volbě příjmení ovlivnit.

Při porovnání hodnot našeho šetření s o 15 let starším výzkumem Valdové se ukázalo, že se výsledky obou výzkumů téměř neliší. Toto zjištění se zdálo být vzhledem k dynamickému charakteru jazyka velmi nepravděpodobné. Problematika genderu v jazyce a s tím spojeného nesexistického vyjadřování je stále aktuální. Od doby výzkumu Valdové naopak ještě nabývá na důležitosti a stává se předmětem mnoha diskusí. Proto byl navržen a následně realizován alternativní test generického maskulina, který by výsledky replikovaného testu Valdové doplnil.

V alternativní výzkumné sondě ke generickému maskulinu bylo zaznamenáno 43 % správně vyplněných dotazníků, tzn. že 43 % respondentů správně přiřadilo k názvům osob v generickém maskulinu obrázky mužů a žen vykonávajících danou profesi. Byla zjištěna velmi vysoká chybovost zároveň u položek *lékař* a *vědec*. Vzhledem k podobnosti charakteristických znaků těchto názvů osob mohlo dojít k záměně, proto tyto chybné odpovědi nebyly brány v potaz. Podíl správně vyplněných dotazníků vzrostl a výsledky alternativního šetření ukázaly, že si 67 % respondentů uvědomuje generickou funkci maskulina.

Přestože se charakter obou námi provedených výzkumů liší, pokusili jsme se o jejich srovnání. Porovnávali jsme podíl asociací generického maskulina s obrazem ženy a podíl správně vyplněných dotazníků. Asociační test zaznamenal 4 % ženských příjmení u názvů osob v generickém maskulinu. K potvrzení schopnosti maskulina pojmenovat muže i ženy by se měl podíl ženských příjmení blížit 50 %. V případě druhého alternativního šetření bylo zjištěno

67 % správně vyplněných dotazníků. Podle této hodnoty si většina respondentů uvědomuje generickou funkci maskulina.

Výsledky dvou námi provedených testů generického maskulina ukazují odlišné hodnoty. Je zapotřebí provést další alternativní způsoby šetření, které by podrobněji analyzovaly schopnost generického maskulina pojmenovat muže a ženy.

Bibliografie

- ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 1. vyd. Olomouc, 1998.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Žena v jazyce* [online]. 1995. In: Slovo a slovesnost. 1995, 91 (1). s. 43–55 [cit. 2021-10-15].
- DANEŠ, František. *Ještě jednou „feministická lingvistika“* [online]. 1997. In: Naše řeč. 1997, 80 (5). s. 256–259 [cit. 2021-10-15].
- DITTMANN, Jürgen. *Personenbezeichnungen und opake Geschlechtsreferenz*. In: Cheauré, E. & O. Gutjahr ad. (eds.), *Geschlechterkonstruktionen in Sprache, Literatur und Gesellschaft*. Gedenkschrift für Gisela Schoenthal, 2002. s. 63–91.
- EISNER, Pavel. *Chrám i tvrz*. Praha: Lidové noviny, 1992.
- HOFFMANNOVÁ, Jana. *Feministická lingvistika* [online]. 1995. In: Naše řeč. 1995, 78 (2). s. 80–91 [cit. 2021-10-15].
- HRUŠKOVÁ, Zdeňka. *Jména přechýlená*. In: DOKULIK, Miloš a kol. *Tvoření slov v češtině 2: Odvozování podstatných jmen*. Academia, 1967.
- CHROMÝ, Jan. *K článku Jany Valdrové „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“* [online]. 2008. In: Naše řeč. 2008, 91 (4). s. 197–200 [cit. 2022-03-25].
- Internetová jazyková příručka [online]. *Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008–2022 [cit. 2022-03-10].
- KOLEK, Vít, VALDROVÁ, Jana. *Czech gender linguistics: Topics, attitudes, perspectives* [online]. Slovenščina 2.0. 2020. 8 (1). s. 35–65 [cit. 2022-03-25].
- JAKOBSON, Roman. *Zur Struktur des russischen Verbuns*. Pražský lingvistický kroužek, 1932.
- KNAPPOVÁ, Miloslava. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort, 2002.
- OSOLSOBĚ, Klára. *ROD* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [cit. 2021-12-05]
- VALDROVÁ, Jana. *GENDER* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [cit. 2021-12-05].
- VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP. 2006.

VALDROVÁ, Jana. *Genderová lingvistika* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2021-10-15].

VALDROVÁ, Jana. *Generické maskulinum* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2021-10-15].

VALDROVÁ, Jana a kol. *Příručka pro posuzování genderové korektnosti učebnic*. 2005. In: KNOTKOVÁ–ČAPKOVÁ, Blanka, ed. Ročenka katedry/centra genderových studií 03/04. Praha: Fakulta humanitních studií UK. ISBN 80-239-4451-7.

VALDROVÁ, Jana. *Rod ženský v jazyce*. In: Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství. 2003.

VALDROVÁ, Jana. *Vývoj genderové lingvistiky* [online]. 2010 [cit. 2021-10-15].

VALDROVÁ, Jana. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ *Testy generického maskulina v českém jazyce* [online]. In: Naše řeč. 2008, 91(1), s. 26–38 [cit. 2022-03-25].

Zákon 301/2000 Sb. *Zákon ze dne 2. srpna 2000 o matrikách, jménu a příjmení*. Portál veřejné správy České republiky [online] [cit. 2022-03-10].

ZÍTKOVÁ, Markéta. *Přechylování* [online]. 2017. In: KARLÍK, Petr a kol. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 2022-02-10]

Seznam příloh

Příloha 1	Test generického maskulina dle Valdové: instrukce pro vyučující
Příloha 2	Test generického maskulina dle Valdové: formulář F1
Příloha 3	Test generického maskulina dle Valdové: formulář F2
Příloha 4	Alternativní test generického maskulina
Příloha 5	Ukázky vyplněných dotazníků

Obrázky

Obrázek 1, *Professional female chef in a hat makes final touches on a freshly made steak before serving.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/professional-female-chef-hat-makes-final-1921924586>

Obrázek 2, *Medical Research Laboratory: Portrait of a Handsome Male Scientist Using Digital Tablet Computer, Analysing Liquid Biochemicals in a Laboratory Flask. Advanced Scientific Biotechnology Laboratory.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/medical-research-laboratory-portrait-handsome-male-1924512563>

Obrázek 3, *Šťastný prodávající asistent muž v DIY hardware nebo domácí vylepšení obchodě.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/happy-seller-assistant-man-diy-hardware-118194664>

Obrázek 4, *Serious mature old doctor physician making medical notes in notebook using laptop in hospital office. Senior middle aged male practitioner working on computer and writing sitting at desk.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/serious-mature-old-doctor-physician-making-1903103989>

Obrázek 5, *Portrait of doctor in glasses looking at camera while standing in operating room. Man surgeon in sterile gloves, blue surgical uniform and protective face mask, ready for plastic surgery in clinic.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/portrait-doctor-glasses-looking-camera-while-1889905399>

Obrázek 6, *Healthy food at home. Happy woman is preparing the proper meal in the kitchen.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/healthy-food-home-happy-woman-preparing-1411127060>

Obrázek 7, *Diversity of elementary school students raise their hands to answer teacher questions in class room. Back to school concept.* In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/diversity-elementary-school-students-raise-their-1935861814>

Obrázek 8, *Veselý prodavač pomocí digitálního zařízení pro platbu*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/cheerful-shop-assistant-using-digital-device-632895623>

Obrázek 9, *Lékařská výzkumná laboratoř: Portrét krásné ženské vědkyně v brýlích pomocí mikropipety pro testovací analýzu. Pokročilá vědecká laboratoř pro medicínu, biotechnologie, vývoj mikrobiologie*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/medical-research-laboratory-portrait-beautiful-female-1924512605>

Obrázek 10, *Portrét Žena Učitel Držení Digitální Tablet Výuka Řada středních škol Studenti Sedí Obrazovky V Počítačové Třídě*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/portrait-female-teacher-holding-digital-tablet-1200194515>

Obrázek 11, *Usmívající se mladý bělošský muž lékař v bílé lékařské uniformě konzultovat s pacientem pomocí tabletu na konzultaci, moderní muž GP diskutovat výsledky kontroly s ženou klientkou na setkání v nemocnici*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/smiling-young-caucasian-male-doctor-white-1727098642>

Obrázek 12, *Vaření potravin, profese a koncept lidí – šťastný mužský kuchař kuchař sloužící a čistící talíř polévky v restauraci kuchyně*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/food-cooking-profession-people-concept-happy-1165480129>

Obrázek 13, *Advanced Medical Science Laboratoř: Lékařský vědec pracující na osobním počítači s obrazovkou zobrazující software pro analýzu virů uživatelské rozhraní Vědci vyvíjející vakcínu, drogy a antibiotika*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/advanced-medical-science-laboratory-scientist-working-1912524385>

Obrázek 14, *Učitel učí, jak spoléhat na tabuli ve třídě. Usmívající se blondýnka vysvětluje dodatky ve sloupci ve třídě. Učitel matematiky vysvětluje aritmetické součty základním dětem*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/teacher-teaching-how-count-on-whiteboard-1104967031>

Obrázek 15, *Učitel a děti s obličejovou maskou zpět ve škole po karanténě a uzamčení Covid-19*. In: shutterstock.com [online], [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/teacher-children-face-mask-back-school-1746069458>

Příloha 1

Instrukce pro vyučující

Každý vyučující obdrží formuláře (dotazníky), které následně rozdá žákům. Každý žák dostane 1 formulář k vypracování.

Každý žák dostane 1 formulář k vypracování a ke každé položce doplní **1 jméno**.

Formuláře jsou dvojího typu – **F1**: pojmenování osob uvedena pouze v maskulinu, **F2**: pojmenování osob uvedena v maskulinu i v přechýlené podobě.

Distribuce formulářů: Přibližně **30 žáků** (odpovídá jedné třídě) vypracuje **F1**, přibližně **30 žáků** (odpovídá jedné třídě) vypracuje **F2**.

pozn. Žáci nemusí být ze stejného ročníku.

Vyučující uveďte aktivitu následovně:

„Představte si, že se natáčí nový český film. Vymyslete pro každou *postavu* vtipné filmové příjmení podle toho, čím se tito *lidé* zabývají, jak vypadají, s čím pracují, jaké mají vlastnosti apod.“

Doporučení pro vyučujícího:

- Vyučující střídá výrazy postava, člověk, lidé.
- Na případné dotazy ohledně zahrnutí žen nebo poměru zastoupení mužů a žen vyučující odpoví „jak chcete“.
- Vyučující žáky pobízí ke spontánní a rychlé práci.

Zhodnocení výsledků

- Žáci si hromadně přečtou jednotlivá jména a společně vyberou nejlepšího autora jmen.
- Vyučující se žáků zeptá na důvod volby jména v mužském nebo v ženském rodě u jednotlivých položek. Prosím o krátký zápis z diskuse.
- V závěru může vyučující žáky seznámit se záměrem aktivity (fakultativní – odvíjí se od věku žáků, času v hodině).

Záměr aktivity (fakultativní)

1. Funkčnost generického maskulina: je nutné uvádět i pojmenování osoby v ženském rodě?
2. Jaké je vnímání žen v odvětví práce?

Generické maskulinum= nepříznačné, zobecňující maskulinum; název osoby v mužském rodě, který je neutrální z hlediska rodu biologického, dokáže pojmenovávat muže i ženy

- Jazyk jako nástroj výkladu světa: svět práce verbálně i vizuálně zprostředkovan převážně jako svět mužské práce, převažuje uvedení pracovních pozic v mužském tvaru > jazyk napomáhá vzniku sociálních stereotypů
- Čím vyšší je ekonomický nebo společenský status dané profese, tím více je asociován s obrazem muže (viz odborník na počítače, vědec)
- Některé názvy osob ztrácí nabitím ženského příznaku na statusu nebo se stávají nápadnými v důsledku řídkého užití – příčiny preference mužských názvů samotnými ženami

- Otázka bezpříznakovosti a neutrality generického maskulina > GM navozuje především obraz muže
- Nutná změna způsobu vyjadřování

Možnosti ne sexistického vyjadřování

- Ženské i mužské názvy osob v nezkráceném znění: učitel – učitelka
- Ženský tvar pomocí lomítka: učitel/ka
- Substituce názvu osoby: JUDr. Eva Nováková, advokátka/advokátní poradna
- Slovesná adjektiva: studující, vyučující, cestující
- Abstrakce biologického rodu: zodpovědná osoba, pomocná síla
- Opis přívláskem pro mužské názvy osob: nekuřácký prostor (prostor pro nekuřáky)

Cílem není všechna GM nahradit, ale redukovat je > genderová korektnost jazyka

---

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy
- c) střední škola

ÚKOL: Dej vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu!

1. Vědec: .....
2. Odborník na počítače: .....
3. Učitel: .....
4. Prodavač: .....
5. Lékař: .....
6. Kuchař: .....
7. Pracovník ZOO: .....
8. Divák České televize: .....
9. Žák: .....
10. Zloděj v supermarketu: .....

Příloha 4

Dotazník

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
  - b) 2. stupeň základní školy
  - c) střední škola
-

Prohlédni si obrázky níže a doplň odpověď:

Kolik vidíš vědců? .....

Kolik vidíš učitelů? .....

Kolik vidíš prodavačů? .....

Kolik vidíš lékařů? .....

Kolik vidíš kuchařů? .....

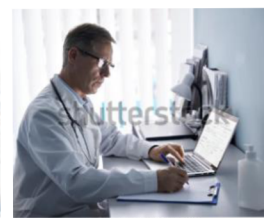
Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 1

Obrázek 4

Obrázek 5

Obrázek 6

Obrázek 7

Obrázek 8

Obrázek 9

Obrázek 10

Obrázek 11

Obrázek 12

Obrázek 13

Obrázek 14

Obrázek 15

TEST VTIPNÝCH PŘÍJMENÍ

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola: ZŠ A MŠ V. VAŇKA BEZVO

- a) 1. stupeň základní školy
b) 2. stupeň základní školy
c) střední škola

ÚKOL: Dej vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu!

1. Vědec: Chemička
2. Odborník na počítače: Kaleelník
3. Učitel: Pravečka
4. Prodavač: Rohlík
5. Lékař: Olovax
6. Kuchař: Vářečka
7. Pracovník ZOO: Husková
8. Divák České televize: Dírealindová
9. Žák: Učenlivka
10. Zloděj v supermarketu: Peněženka

TEST VTIPNÝCH PŘÍJMENÍ

Zakroužkuj: Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy
- c) střední škola

ÚKOL: Dej vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu!

1. Vědec: *Fant*.....
2. Odborník na počítače: *Vink*.....
3. Učitel: *Novák*.....
4. Prodavač: *Nováček*.....
5. Lékař: *Nováček*.....
6. Kuchař: *Nováček*.....
7. Pracovník ZOO: *Nováček*.....
8. Divák České televize: *Nováček*.....
9. Žák: *Nováček*.....
10. Zloděj v supermarketu: *Nováček*.....

TEST VTIPNÝCH PŘÍJMENÍ

Zakroužkuj: Pohlaví: a) muž   **b) žena**

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy**
- c) střední škola

ÚKOL: Dej vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu!

1. Vědec/vědkyně: *Kubinka - Kubinková*
2. Odborník/odbornice na počítače: *Forman - Formanová*
3. Učitel/učitelka: *Mess - Messová*
4. Prodavač/prodavačka: *Beran - Beranová*
5. Lékař/lékařka: *Julek - Juleková*
6. Kuchař/kuchařka: *Kuču - Kučová*
7. Pracovník/pracovnice ZOO: *Kohout - Kohoutová*
8. Divák/divačka České televize: *Hilam - Hilamová*
9. Žák/žákyně: *Horo - Horová*
10. Zloděj/zlodějka v supermarketu: *Kosmo - Kosmová*

TEST VTIPNÝCH PŘÍJMENÍ

Zakroužkuj: Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

a) 1. stupeň základní školy

b) 2. stupeň základní školy

 c) střední škola**ÚKOL: Dej vtipná příjmení filmovým postavám nového českého filmu!**

1. Vědec/vědkyně: ..... *Věsmala'* .....
2. Odborník/odbornice na počítače: ..... *Ajdyšek* .....
3. Učitel/učitelka: ..... *Olavana'* .....
4. Prodavač/prodavačka: ..... *pan Prátelek* .....
5. Lékař/lékařka: ..... *paní Uchraničková'* .....
6. Kuchař/kuchařka: ..... *pan Zahoda* .....
7. Pracovník/pracovnice ZOO: ..... *pan Zahrádkář* .....
8. Divák/divačka České televize: ..... *Vysnídávý'* .....
9. Žák/žákyně: ..... *Bechylma'* .....
10. Zloděj/zlodějka v supermarketu: ..... *pan Ajdlopuč* .....

Dotazník

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy
- c) střední škola

Prohlédni si obrázky níže a doplň odpověď:

Kolik vidíš vědců? 3 .....

Kolik vidíš učitelů? 4 .....

Kolik vidíš prodavačů? 2 .....

Kolik vidíš lékařů? 3 .....

Kolik vidíš kuchařů? 3 .....

Dotazník

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy
- c) střední škola

Prohlédni si obrázky níže a doplň odpověď:

Kolik vidíš vědců? 5 .....

Kolik vidíš učitelů? 4 .....

Kolik vidíš prodavačů? 1 .....

Kolik vidíš lékařů? 3 .....

Kolik vidíš kuchařů? 3 .....

Dotazník

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) b) stupeň základní školy
- c) střední škola

Prohlédni si obrázky níže a doplň odpověď:

Kolik vidíš vědců? ..... 3 .....

Kolik vidíš učitelů? ..... 4 .....

Kolik vidíš prodavačů? ..... 2 .....

Kolik vidíš lékařů? ..... 3 .....

Kolik vidíš kuchařů? ..... 3 .....

Dotazník

Zakroužkuj:

Pohlaví: a) muž   b) žena

Škola:

- a) 1. stupeň základní školy
- b) 2. stupeň základní školy
- c) střední škola

Prohlédni si obrázky níže a doplň odpověď:

Kolik vidíš vědců? 4 .....

Kolik vidíš učitelů? 4 .....

Kolik vidíš prodavačů? 2 .....

Kolik vidíš lékařů? 2 .....

Kolik vidíš kuchařů? 3 .....

